

MLADIKA

Februar 2010

cena 4,00 €

Štev. 1

MARIJA PIRJEVEC

*Lojzka Bratuž:
Goriška knjiga*

**Dvojniki in
trojniki**

UVODNIK

**ZORKU HAREJU
V SPOMIN**

Pavle Merkù

Primož Sturman

*Manjšina onkraj
šengenskih zapornic*

KAZALO

Dvojniki in trojniki	1
Zorku Hareju v spomin	2
Darka Zvonar Predan: Teta Mara in vlak	3
Iz hrvaške poezije	6
Peter Merku: Moje življenje v Nemčiji (XVII)	8
Primož Sturman: Manjšina onkraj šengenskih zapornic (1)	10
Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da	13
Nataša Stanič: Med slovenskimi misijonarji na Rdečem otoku	14
Marija Pirjevec: Lojzka Bratuž Goriška knjiga	19
Vladimir Kos: Umetnik živih palet	22
Odprto pismo	23
Vladimir Kos: Pesmi	26
Antena	27
Knjižnica Dušana Černeta (91)	31
Ocene:	
Knjige: Marjan Bradeško, Privlačna Slovenija (C. Velkovrh)	32

Na platnicah:

Za smeh in dobro voljo

IZHAJA DESETKRAT V LETU LETO LIV.

54 let

V trenutku, ko gremo v tisk s prvo številko 54. letnika naše revije, še ne vemo, s kakšnim budžetom bomo letos razpolagali.

Zavedamo se resnega časa, ki ga preživljamo, in pripravljeni smo na žrtve, toda vtis imamo, da v primeru slovenske narodne skupnosti v Italiji ne gre samo za reševanje iz gospodarske krize, ampak prej za odpravo nekega problema - problema vzhodne italijanske meje, saj bi tista skromna sredstva, ki nam jih je italijanska vlada letos odvzela in so za nas življenjskega pomena, z lahkoto lahko vrnila, tako kot jih je vrnila italijanski narodni skupnosti v Sloveniji in na Hrvaškem.

Ob vsem tem se med nami najdejo demiurgi, ki iščejo rešitev v ... združevanju, o čemer pišemo v uvodniku.

Res je. Ni lahko biti Slovenec, kot je ugotovil že pisatelj Ivan Cankar. Še posebno na mejah domovine.

Toda kot smo v preteklosti trmasto vztrajali, tako mislimo vztrajati še naprej, ker se zavedamo odgovornosti, ki jo imamo do številnih bralcev doma in po svetu, ki jim Mladika veliko pomeni.

Urednik

Skupna Prešernova proslava, ki so jo priredili obe krovni organizaciji in osrednje kulturne ustanove Slovencev v Italiji, je bila letos prvič ena sama in sicer v občinskem gledališču v Trziču. Scenarij za proslavo je napisala Maja Lapornik, za izvedbo pa je poskrbel Studio Art s svojimi gojenci in mentorji. Letos sta obe krovni organizaciji prvič podelili priznanja za osebnosti, ki so "prispevale k uveljavitvi slovenske identitete, kulture in jezika". Letos sta to priznanje prejela kulturna delavka v Benečiji Donatella Ruttar in pisatelj Boris Pahor. Slavnostna govornica na proslavi je bila prof. Tatjana Rojc.

SLIKA NA PLATNICI: nagrajenca pisatelj Boris Pahor in Donatella Ruttar (foto KROMA).

Uredništvo in uprava:
34133 Trst, Italija, ulica Donizetti 3
tel. 040-3480818; fax 040-633307

uprava@mladika.com
redakcija@mladika.com

Oblikovanje: Matej Susič

Izdaja: Mladika z.z. o.z.

Registrirana pri trgovinski zbornici v Trstu
dne 21.4.1999 pod številko 114276.
Vpisana v seznam ROC dne 15.10.2005
pod številko 11721.

Član USPI
(Zveze italijanskega
periodičnega tiska)

Reg. na sodišču v Trstu št.193 dne 6.4.1957

ISSN 1124 – 657X

Tisk: Graphart srl - Trst

Izhajanje revije podpira Urad Vlade RS za
Slovence v zamejstvu in po svetu.

UREDNIŠKI ODBOR: David Bandelj, Ivo Jevnikar, Marij Maver (odgovorni urednik), Saša Martelanc, Sergij Pahor, Mitja Petaros, Nadia Roncelli, Matjaž Rustja, Tomaž Simčič, Breda Susič, Neva Zaghet, Zora Tavčar, Evelina Umek in Ivan Žerjal.

SVET REVIJE: Lojzka Bratuž, Silvija Callin, Jadranka Cergol, Peter Černic, Marija Češčut, Danilo Čotar, Liljana Filipič, Diomira Fabjan Bajc, Lučka Kremžar De Luisa, Peter Močnik, Milan Nemač, Adrijan Pahor, Štefan Pahor, Bruna Pertot, Marjan Pertot, Ivan Peterlin, Alojz Rebula, Peter Rustja, Ester Sferco, Marko Tavčar, Edvard Žerjal in člani uredniškega odbora.

Dvojniki in trojniki

V našem dnevnem tisku se vse pogosteje oglašajo poklicani in nepoklicani z razmišljanji in pozivi za racionalizacijo naših društev, združenj in ustanov. Udarna beseda je zdaj odpravljati dvojnike – kar pozabimo na čase toliko opevanega pluralizma –, zato združevati, združevati in združevati! Združeno bi lahko dali priznanje nekdanjemu prvemu možu Safti-ja Cupinu in ga razširili tja do Reke tudi na Svetino ... Morda bi se splačalo razmišljati, da bi kaj nepotrebne tudi odpravili, na primer Slovensko stalno gledališče, če ne drugega zato, ker se laže, začeniš z imenom: pričalo naj bi njegov slovenski delokrog, pa se s prvim delom pojavlja z italijanskim režiserjem, italijanskim scenografom in italijansko odrsko glasbo, na oder postavi Rusa Čehova, a o njem ni ne duha ne sluha. Pač pa, priznajmo, potrjuje svoj stari, preizkušeni stil: dolgi kadri žive golote na sceni, valjanje po odru, obsedenost s seksom. Naredimo, za vruga, že enkrat resnično anketo med gledalci in ugotovimo, kaj zares mislijo o tem gledališču, in ali tako gledališče zasluži vso tisto solidarnost, ki so jo mnogi izrekli s stisnjenimi zobmi, a ...?!

A to je le šaljiv uvod v naše naslednje razmišljanje.

V našem dnevnem tisku se mnogi vse bolj radi spuščajo v razmišljanja o naši manjšinski skupnosti ter o njeni večni razcepljenosti in neenotnosti, začeniš s politično neenotnostjo, ki ima že stare vzornike. Slovenska levica je že pod Avstrijo šla svojo pot in zanjo ni bil privlačen niti Narodni dom, ki je bil trdnjava »edinjašev« in ki ga danes vsi jemljemo kot simbol naše prisotnosti v mestu in našega trpljenja. Katoličani so bili takrat tako na političnem kot na kulturnem področju skoraj odsotni. To je seveda veljalo za Trst, medtem ko je imela Gorica s svojim zaledjem dosti bolj razvito družbeno, strankarsko pluralistično in kulturno razčlenjeno življenje. Za časa fašistične diktature je živa slovenščina v besedi in pesmi lahko obstala samo v cerkvah in župniščih, preko katerih je Goriška Mohorjeva družba lahko še delila redko slovensko knjigo. S to svetlo preteklostjo so katoličani po vojni lahko stopili na plano, dobili so samozavest in se organizirali. S požrtvovalnostjo in brez sredstev so postavili na noge svoje skromne strukture, ki so se lahko obdržale pri življenju samo na podlagi prostovoljnega dela zvestih javnih delavcev. Niso to bile množice, pa vendar smo jim lahko samo hvaležni za vse tisto, kar so naredili in nam pustili v dediščino. Tudi ponosni smo nanje, kljub napakam, ki so jih v dobri veri naredili.

Odpovedati se tej dediščini, bi pomenilo zatajiti to preteklost. Zato moramo na vprašanje racionalizacije naših ustanov gledati tudi z zornega kota naše preteklosti, ki ima določene značilnosti. Ta preteklost je bila usmerjena v vzdrževanje in ohranjanje narodne zavesti, ki je občečloveško priznana naravna vrednota, medtem ko je levica, sicer razdeljena, zasledovala bolj svoje ideološko-strankarske poglede in interese. Na teh vidikih različne preteklosti temelji tudi naša sedanja različnost, ki je ne more nobena racionalizacija z enim zamahom dobre volje zabrisati. Zadevo je treba razmisliti in poizvedeti, kaj sploh lahko pride v poštev, ker z nekaterimi obstoječimi dejstvi se pač moramo sprijazniti. Kot primer sta lahko dva centra v Gorici: kaj si lahko predstavljamo, da bi izbirali med Kulturnim domom in Bratuževim centrom in se enemu odpovedali? Absurd!

Vsakdo lahko spozna, da zadeve niso enostavne, ker s prisilo pa tudi s pritiski v obliki pisem dnevnemu tisku ne bomo prišli daleč.

S. P.

920101529

Zorku Hareju v spomin

Dragi Zorko

Kolikokrat si se mi nasmehnil, ko sem te nagovarjal »Dragi kolega, prijatelj in bratranec«? Spoznala sva se na slovenskem klasičnem liceju v Trstu, ko sem tja prišel v službo jeseni l. 1952, in odtlej sva se videvala vseskozi in si delila delavnike, skrbi, zadoščenje in veselje.

Najprej kot kolega na liceju, kjer sva kmalu postala prijatelja ob skrbi za kulturno vzgojo mladih; marsikdo med njimi se te spominja kot vzornega vzgojitelja.

Potem še delj časa kot urednika slovenskih oddaj na tržaškem radiu, kjer sta nama botrovala smisel za kulturo in veselje ob glasbi. In prav glasba je ustvarila tesnejšo zvezo med nama in pogostoma sprožila sodelovanje. Sledil sem tvojemu veselju do zborovskega petja, tvoji organizacijski sposobnosti pri dejavnosti mladinskih in cerkvenih zborov, tvojemu sproščenemu veselju pri komponiranju; pri tej dejavnosti sva si postala še bližja.

Končno sva še dognala, da sva si sorodnika, ko sem nekega dne pri raziskovanju svojih vipavskih korenin ugotovil, da je bila moja prababica neka Harejeva iz Dornberka, ki se je omožila z nekim Merkùjem v Velikih Žabljah. Tu se jima je rodil sin Josip, ki je bil moj ded in je prišel že zgodaj delat in živeti v Trst.

Dragi Zorko, tudi poslednja leta so pretekla na podoben način, ko naju je starost pehala v rastočo šibkost in osamelost. Meni ostane tolažilna misel, da sva se spoznala, sodelovala in si delila lepo in dobro v meri, ki je redka. Misel na najino preteklost me bo še spremljala.

Pavle

Darka Zvonar Predan

Teta Mara in vlak

Priporočena na literarnem 36. natečaju revije Mladika

“No, gospe, pa gremo.”
 “Gremo, gremo, saj je že čas,” se je zaslišalo od vrat, kjer sta sedeli dami poznih srednjih let. Sprevodniku pikra pripomba, iztisnjena skozi živo našminkane ustnice, ni šla do živega. “Prijetno potovanje, gospe,” je z zamahom desnice nakazal nekak šegavi priklon in že ga ni bilo več. Vlak je skorajda neslišno zdrsnil mimo sivega postajnega poslopja, kjer je bilo še vse tako, no, skoraj tako, kot pred četrto stoletja. Nič, prav nič se ni poznalo tistim zlizanim lesenim klopem in stenam, prepleskanim s ceneno oljno barvo, da sta se med tem menjala država in sistem. Še tablice “Ne pljuvaj po tleh” se nikomur ni zdelo vredno zamenjati, čeprav so črke zbledele in odpadle, da se je zdaj bralo “N puvaj po teh”. “Orkadijo, kakšna roba je to,” je zarobantil nečak, Julijin čedni edinec, ko so se mu hlače prilepile na žvečilko, prav nič diskretno pritrjeno na zguljeno klop v čakalnici, kjer sta obsedela, potem ko jo je veliko hitreje, kot je računala, pripeljal iz mesta spodaj v zalivu na to od boga in Slovenskih železnic pozabljeno postajo. Mudilo se mu je nazaj na delo, a ni hotel biti nevljuden, zato je obsedel poleg nje, hlastno pogledoval na uro in živčno stresal zdaj levo zdaj desno nogo v ozkih kavbojkah, dokler ni tišino v prazni čakalnici presekala hreščoča napoved iz zvočnika. “Brzi vlak za Ljubaljšano vozi na prvi peron.”

“Adijo, teta, in ne pozabi pravi čas izstopiti.”

“Adijo, Beno, in pozdravi Džuuu ... Julijo.”

Vlak je zapeljal v globel, posejano z redkimi borovci. “Pa sem ji rekla, da je rekla, da bo rekla ... da ni nič rekla ...,” je prihajalo od vrat, kjer sta sedeli urejeni dami poznih srednjih let. Poskušala je ujeti kak drobec, ki bi ji razkril, zaradi koga ali česa se tako razvzemata, a ni šlo. Mogoče zato, ker je v resnici sploh ne zanima, le samo sebe hoče oslepariti. Saj ni ne prvič ne zadnjič in tudi ni nobena skrivnost, da ji takšno sleparjenje kljub dolgoletnemu urjenju še vedno ne uspeva. “Ej, Marice, moja Marice, znam te, puško, kad si pištolj bila,” je imel navado reči njen Dragan, kadar se je takole pretvarjala, da jo zanima nekaj čisto drugega, kar nima zveze z njo in njenim svetom.

“Na, zdaj pa še to, prekleti vlak,” se je zaslišalo prav nič damsko od vrat kupeja, ko se je kompozicija nenadoma sunkovito, kot da bi kdo potegnili zasilno zavoro, ustavila. Saj, presneti vlak, se je nasmehnila sama sebi in svojemu odsevu v šipi.

Vlak...

Njihova hiša je stala ob železnici, slab kilometer od pomembnega železniškega vozlišča, kjer so se križali tiri na sever in jug, vzhod in zahod. Opapa, kot so otroci klicali očetovega očeta, je bil v stari Jugoslaviji železničar, torej gospod, kakor se je sam rad pohvalil. Težko bi rekla, na kaj je bil bolj ponosen, na železničarsko uniformo ali na svojo ženo, postavno Tirolko, ki jo je pripeljal iz Bolzana, čeprav seveda ni bila skrivnost, da je do druge, žene namreč, prišel prav po zaslugi prve, torej uniforme. Odkar se je njegov edini preživeli sin, dva je vzela davica, nekega zgodnjepomladnega večera, ko je po vasi odmevalo velikonočno pokanje, z možnarjem odtihotapil v gmajno in se vrnil s štrcljem namesto roke, je bilo jasno, da je sanj o blešččem nadaljevanju družinske železničarske tradicije konec. Ostala je le hiša ob progi z nekaj krpami zemlje in v to revščino je očetu invalidu prva prijokala prav ona, za njo brat in veliko kasneje, kot postržek, še Julija. Na željo tirolske omame so prvorojenko krstili za Marichen, s c-jem seveda, ki pa je po vojni, od katere so ji ostali v spominu le lakota, letala nad progo in bombe ob njej, izginil iz imena. Dokler ni ljubezen z Draganom pokopala celega imena in naredila iz nje Marico.

Bilo je pozimi dvainpetdesetega, ko jo je oče, ki mu socializem ni prinesel ne denarja ne sreče, poslal s prošnjo za odlog nekega dolga na Ptuj. Kdo ve, morda je, niti osemnajst let še ni imela, računal, da bo upnika omehčala njena mladost. Pa ga ni, je pa zato na vlaku, tem prekletem vlaku, od Ptuja do Pragerskega omamila črnolasega srbskega podoficirja, da je začel zahajati v hišo ob progi skoraj bolj redno kot na vojaško dolžnost. Nikoli ni prišel praznih rok, kar je gotovo pripomoglo k temu, da je po pičlih nekaj mesecih odšel iz hiše z nevesto pod roko naravnost na matični urad. Zgodilo se je na hitro, kot v sanjah. Niti z maminimi solzami, ker poroka z

“vojnim licem”, kakor se je tedaj reklo ljudem Draganovega kova, jasno, ni mogla biti cerkvena, ni utegnila prav opraviti, ko je z možem in kovčki že stala na železniški postaji in čakala na vlak za Bosno. Tja so namreč premestili njenega podoficirja, ki je medtem postal oficir.

Vlak se je bližal postaji. Ljubljana, se je zasvetil napis skozi večerni mrak. Brčko, se je iz davnega spomina izpisalo ime neke druge postaje, kjer je, danes ve, da veliko prezgodaj, tujka med tujimi ljudmi, dekletce dozorelo v žensko. Tam, sredi Bosne, se je rodil njen Radovan, hkrati z njim pa, čeprav ni hotela verjeti, spoznanje, da se ona sama težko kosa z vojsko, Titom in partijo za moževa ljubezen. Vedno bolj je bila sama in vedno bolj tuja sta si postajala. “Tužna Slovenka,” so jo klicale njene bosanske znanke, prijateljice med njimi ni imela nobene in jih tudi ni iskala. Žalostna Slovenka, res. Tuje ji je bilo zaprašeno mestece ob železniški progi, tuj ji je bil ta svet oficirskih žena, ki so se v svojih rožastih haljah in z navijalkami v laseh po cele dneve obiskovale, posedale ob kavi in druga drugi prerokovale iz kavnih usedlin, tuja je postajala celo sama sebi. Domov, samo domov je hotela, a Dragan, sirota brez staršev, zrasla v sirotišnicah, tega ni hotel slišati, kaj šele razumeti.

Nekega dne, ko je bila kot ponavadi sama doma, je pozvonilo. Na vratih je stala zdelana ženska nedoločljive starosti z majhnim svežnjem v naročju. “Amira Zahirpašić,” se je predstavila in se mimo nje zrinila v kuhinjo. Sveženj je odložila kar na jedilno mizo in ga razvezala. Bil je dojenček, deklica. K njej, Amiri, ki je njena baka, po slovensko babica, jo je prinesla Senta, potepuška hči, ki vsako pomlad s prvimi lastovkami izgine neznano kam in se vrne na zimo, ko pritisne prvi mraz. Zadnjo zimo se je vrnila s trebuhom in tu je zdaj mala Danica, njena klateška mati je spet izginila, ona, baka Amira, pa ob vsem delu na zemlji ne more skrbeti še za dojenčka. Ali bi tužna Slovenka, ki nima niti vrta, kaj šele njive, in ki že tako skrbi za svojega sinka, poskrbela še za malo Danico, ki da je daljna Draganova sorodnica? Tako je hitela nalagati polena na ogenj nenavadna gostja in še preden je spila svojo kavo, je Marica rekla da. Zasmilila se ji je zgarana ženska, še bolj se ji je zasmilil nebogljeni deklič, obenem pa se je čisto po tihem, čeprav se ga je trudila pregnati, začel oglašati dvom, ali ni njen Dragan deklici kaj več kot samo daljni sorodnik. Nikoli ni izvedela. Kar ne veš, ne

boli, si je rekla vsakič, ko je imela vprašanje o Daničinem očetovstvu čisto na koncu jezika, a se je raje ugriznila vanj. Ni pa ji ušla moževa hvaležnost, ker je dojenčka posvojila brez odvečnih vprašanj.

Morda se ima prav tej posvojitvi zahvaliti, da je slaba tri leta kasneje v Brčkem stopila na vlak v nasprotno smer. Domov, domov, ji je razbijalo srce, čeprav to pot končna postaja ni bila rodna Štajerska, marveč Gorenjska. Dragan je namreč sprejel premestitev iz Brčkega na Bled.

Hiša ob jezeru, kjer je oficirska družina dobila stanovanje, je bila stara in trdna, z dolgim lesenim mostovžem in debelimi stenami, ki so dušile preklinjanje in prepire, to neizogibno sestavino oficirskega zakonskega življenja. Maričina sosedka je bila radoživa črnooka Senka, samohranilka, katere sin se je vse dneve zapijal, zakajal in poskušal pesniško kariero. Da iz njega ne bo Prešeren, da pa je prešerne narave, se je na njegov račun rada pošalila Senka, ki pa je na skrivaj svojega edinca oboževala. O njegovem očetu ni nikoli govorila, so pa zato govorili, pravzaprav šepetali, drugi. Da je golootokaš, ki se je zapil, skratka, bedna kreatura, ji je povedal možev kolega, potem ko je nekoč v njeni kuhinji med čakanjem na Dragana spraznil steklenico domače slivovke skoraj do dna. Prvič je slišala za otok, na katerem naj bi tisti, ki jih je sistem izpljunil, ker so bili preveč ali premalo zvesti, pod budnim očesom Titovih vojakov na soncu in dežju pod ploho udarcev in žaljivk tolkli kamenje. Ker ni mogla verjeti, je vprašala moža, tega, kot se je rada šalila, zbiralca oficirskih epolet. Pobesnel je kot še nikoli doslej in jo ozmerjal z noro, nevarno žensko.

Čeprav je bil Bled v primerjavi z Brčkim za njo, ki je medtem iz Marice postala Mara, prava podoba raja, jo je še vedno vleklo domov na Štajersko. Pritiskala je na Dragana, ki tudi ni bil več isti. Zdaj je bil ves mehak, vdan v usodo, pa tudi v pijačo. S Titovo smrtjo se mu je podrl svet in vse je kazalo, da se bo porušilo in okrušilo še tisto, kar je od njega ostalo.

V ta čas je padla naslednja premestitev: Maribor. Najraje bi vriskala, Maribor, to je že dom, samo korak ali dva od njenega Pragerskega. Otroka sta medtem odrasla, Radovana so marke zvabile v Nemčijo, Danica je našla službo kot strojepiska v pomembnem podjetju in se ob delu vpisala na višjo šolo. Med Draganom in Maro že dolgo ni bilo prave bližine, a kaj bi to, človek ne more imeti vsega, kar mu je naslikala mladostna domišljija. Že res, da se je v dolgih letih nabralo veliko zamer,

toda počasi je nanje legal prah pozabe. Vedno manj stvari jo je bolelo, celo s tem, da sta se s sestro Julijo povsem odtujili, se je že nekako sprijaznila. Kako naj bi tudi drugače, ona v Brčkem, njena draga sestra s hrepenenjem po sladkem življenju pa v Trstu, kamor jo je zanesla ljubezen do Italijana, ki ga je spoznala tako rekoč na cesti, na avtoštopu, in je za vso družino ostal "Taljan". Čeprav se je kasneje pokazalo, da je po materi pravzaprav Slovenec, ki je nekoč, očitno ne preveč uspešno, celo obiskoval slovensko šolo. Na poroko z Draganom nista šla, ker on kot oficir ni mogel ali hotel, nikoli ji ni bilo do konca jasno, čez mejo, na kapitalistični zahod. Še spomniti se ne sme, kako je vpil tiste dni o črni "mrlji", packi, s katero naj bi njena družina omadeževala njegovo kariero, medtem ko je ona jokala in jokala! Še leta kasneje, ko se je že unesel, ni izpustil nobene priložnosti za napad na Julijo, ki jo je porogljivo klical Džuuuli in pri tem zavijal kot volk.

Kar nekaj časa prej, preden so začeli padati zidovi in meje, se je med njima porušila še zadnja človeška vez. Napetost med Srbijo, ki jo je Dragan, čeprav odrasel po sirotišnicah, imel za svojo edino pravo domovino, in Slovenijo je naraščala, hkrati z njo pa tudi napetost med možem in ženo. Vedno pogosteje je prihajal domov pijan, s Politiko in drugimi časopisi v cirilici pod pazduho, slovenskih ni niti hotel niti mogel brati, in pil hkrati s svojo raki-jo tudi njihovo izključujočo potvorjeno resnico. V zraku je že visela slutnja razpadajoče države, on pa je tulil o prekletih Slovencih, teh dunajskih kočijažih, jo zmerjal s kurbo in prasico, ji našteval vse obiske, s katerimi naj bi ga varala, kar je njemu, oficirju Draganu, že ves čas jasno, "jer ozna sve dozna". Tako je šlo v nedogled, dokler ga ni neke noči vzela megla. Govorili so, da se je vrnil v Brčko in tam tudi umrl. Že davno po razpadu države je od tam priromala dopisnica s sporočilom, da ji kot njegovi vdovi pripada pravica do skromne polovične pokojnine, druga polovica pa njegovi drugi ženi... – Senti Zahirpašić.

Med tem se je že postavila na svoje noge. Prvič v svojem življenju. Mama, otroke imaš rada, zakaj ne bi združila prijetnega s koristnim, ji je svetovala najprej Danica, potem pa še Radovan. Njen Radovan, ki se je vrnil iz Nemčije na smrt bolan, še ta udarec ji je namenilo življenje. Tako je, da ne bi pristala na grbi svojih otrok, za plačilo začela paziti tuje. Najprej enega, potem dva, na koncu devet ali celo deset. Naša teta Mara, jo kličejo vsi brez

izjeme še danes. Koliko generacij se je zvrstilo v teh letih, kolikim je prepevala in brala zgodbe – tudi o tem presnetem vlakcu, ki pelje zdaj v pravo zdaj v napačno smer, sploh pa ti včasih pred nosom odpelje.

"Pa je rekla, da je rekla ..., " ji je spet udarilo na uho tam od vrat.

"Bližamo se postaji Pragersko. Potnike za Maribor prosimo, da presedejo, brzi vlak iz smeri Zagreb, Zidani Most, Maribor ima odhod ob dvajseti uri trideset minut ..."

"Si moreš misliti, celih petnajst minut zamude imamo. Ta prekleti vlak ..."

Dami pri vratih sta že stali s torbami v rokah v polni pripravljenosti in jo vprašujoče gledali. Izstopi tudi ona?

Res, ta presneti vlak, se je nasmehnila bolj sebi kot njima, zgrabila svojo torbo in odločno, kolikič že, stopila proti vratom.

Zlatka Obed

POTOVANJE SKOZI POT

*ko hodim po krasu
me kamen ne pusti do besede
govorim prigovarjam
iz besede v besedo tečem
se zapiram vanjo
kot da ga ni
je tiho
neznano
vživetje
ki z vrati odpira besede
in kar samo vase vstopi
kar samo iz sebe izstopi
pride v kri po poti
iz cveta
neboleče v skalnat sad*

Peter Merku

Moje življenje v Nemčiji

XVII. Majhen prepir ali tragedija?

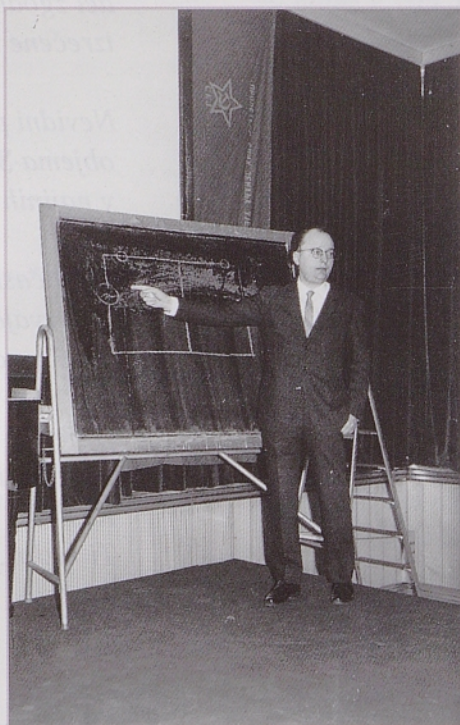
Leta 1969 so v Jugoslaviji začeli graditi, ali vsaj načrtovati, več elektroenergetskih postrojenj, zaradi česar je vladalo veliko zanimanje za Siemensove proizvode. Govor je bil tudi o ustanovitvi konsignacijskega skladišča naših aparatov pri našem beograjskem predstavništvu Generalexportu.

Potem ko nas je akademik prof. Golubović obiskal v Erlangenu, smo sklenili imeti v Beogradu tečaj zaščitne tehnike za družbi Elektroistok in Zajednica elektroprivrednih proizvedca.

Z inženirjem Johannom Jägerjem sva zjutraj imela tečaj, popoldne pa sva si v spremstvu našega korespondenta, gospoda Đurđevića, in kakšnega zainteresiranega Srba, ali sama, ogledovala mesto in bližnjo okolico. Prvi popoldan sva bila skupaj z drugimi srbskimi inženirji objavljena v veliko, luksuzno kavarno, kjer je pevka ob glasbeni spremljavi prepevala narodne pesmi. Ker je bilo zame vse novo, sem pričakoval nekaj posebnega, a vsekakor slovanskega. Kar sem pa tam slišal, ni bilo zelo različno od tega, kar sem slišal po turškem radiu. Preseñetilo me je ugotoviti, kako globoke sledi so pustili za seboj v glasbi na Balkanu Turki. Spraševal sem se, ali velja to samo za glasbo. V devetdesetih letih so mi jugoslovanske vojne prepričljivo dokazale, da je to imelo splošno veljavo.

Kolega Jäger, s katerim sva obiskala vojni muzej v trdnjavi Kalemegdan, si je kot nekdanji vojak na ruski fronti zelo natančno ogledoval razstavljene eksponate. Iz trdnjave je bil lep razgled nad mestom samim, nad izlivom Save v Donavo ter nad novim Beogradom, ki so ga takrat že začeli graditi.

Obiskala sva tudi mavzolej Topola, v katerem leži prvi srbski knez Karadorde. Spomini na tedanja doživetja so po štiridesetih letih zbledeli. En prizor pa je v meni zapustil trajno sled. Po obisku kavarne z glasbo smo se vračali v hotel mimo parka, v katerem so se sprehajali mladi parčki, nekateri so sedeli po klopeh v zaupni bližini – kot da bi videl pred seboj 'naš bošket'! Nenadoma se je malo pred nami, na istem pločniku, mlad par začel kregati, seveda v srbsčini, tako da nisem razumel, za kaj gre, pa sem tako pozorno sledil sceni, da nisem več slišal, kar nam je pripovedoval gospod Đurđević. Dekle si je naenkrat kričaje snelo prstan in ga zalučalo na tla. Umakniti sem se moral na rob pločnika, da pomotoma še meni ne prileti kakšna klofuta. Prstan se je žvenketaje zakotalil po pločniku in obstal. Dekle se je urno obrnilo in odločnih korakov odšlo. Fant je ravno tako odkorakal v drugo smer, zlati prstan je pa obležal v samoti. Bogve, če ga je eden od njiju morda nasled-

Siemensov tečaj zaščitne tehnike za družbi Elektroistok in Zajednica elektroprivrednih proizvedca v Beogradu.

nji dan skesano pobral! Ali je to storil kdo drug? Sem bil priča samo majhnemu prepiru mladih zaljubljenecv ali pravcati tragediji? Sama vprašanja brez odgovora.

Po zaključenem tečaju sva bila z inženirjem Jägerjem povabljeni na slavnostno večerjo v luksuzno restavracijo v trdnjavi Kalemegdan. Truma natakarcjev nam je urno in pazljivo stregla. Večerja, sicer prvovrstna, je trajala v nedogled. Za zaključek smo nazdravili uspelemu tečaju s šampanjcem. Žvenket kozarcev mi je priklical v spomin zven kotaljajočega se prstana na pločniku ... In spet se je porodilo vprašanje, ki me še zdaj teži: je bil le majhen prepir ali prava tragedija?

Donava je s svojim 2850 kilometrov dolgim tokom za rusko Volgo najdaljša evropska reka, ki se vije skozi deset držav. Plovna postane v nemškem mestu Kelheim pri Regensburgu, kjer se z njo združi kanal Main-Donau, ki teče mimo Erlangena, in poteče do Črnega morja.

Po Oršovi na romunski strani in mestecu Tekiji na srbski strani se začne področje, ki ga vsakdo imenuje po svoje. Srbi mu pravijo Đerdapska Klisura, Avstrijci Eisernes Tor, Slovenci Železna vrata in Romuni Porțile de Fier. Pod mestom Bela Crkva blizu trdnjave Ram predstavlja Donava mejo med Srbijo in Romunijo. Prebiti se mora skozi banatske Karpatate na severu in srbsko rudogorje južno od Dolnjega Milanovaca. Če v zgornjem toku doseže širino enega kilometra, se na tem področju zoži do 120 m in doseže globino do 80 metrov. Skozi stoletja so brzice, vrtinci in skalnate plitvine vzbujale strah, ker so bile zelo nevarne za plovbo, posebno v primeru pomanjkanja vode.

Ime Železna vrata se navezuje še na Demir Kapi iz turških časov. Že Rimljani so morali tam skozi,

ko so hoteli zavzeti romunsko nižino. Cesar Trajan je okoli leta 100 po Kr. dal zgraditi cesto vzdolž Donave. Še danes priča o tem podvigu tako imenovana 'Tabula Traiana', v skalo izklesana velika marmornata tabla.

V 19. stoletju so se pričela dela na strugi, zato da bi zmanjšali nevarnost plovbe v soteski Železnih vrat. Moč narave in vode se pa ni dala ukrotiti in nevarnost je ostala.

Po drugi svetovni vojni je plovba po Donavi tako narasla, da sta se socialistična Jugoslavija in Romunija odločili zgraditi pri Železnih vratih mogočen jez, veliko električno centralo, transformatorske postaje, visokovoltne napeljave in, kar je za plovbo zelo važno, dvostopenjske splavnice. Betonski jez je skoraj 1 km dolg ter 58 m visok, odsek za ladjevje pa 300 m dolg in 30 m širok. Voda se zaustavlja do 150 km pred jezom. Več naselij je bilo preplavljenih, tudi rimska cesta in rimsko mesto (ali Cetatea Romana) Orșova ter Castrul (trdnjava) Drobeta. Edinole skalo Tabula Traiana so premestili 40 metrov višje.

V jezu je vgrajen visokovoltni kabel, ki prenaša v Romunijo del energije, ki jo proizvaja hidroelektrarna Đerdap I. Gradnja ogromnega projekta je trajala trinajst let, od 1971. do 1984. leta. Načrtovanje se je seveda začelo že veliko prej. Leta 1969 mi je na primer naše beograjsko predstavništvo organiziralo srečanje z inženirjem Ivanovićem, enim izmed glavnih projektantov električnega dela hidroelektrarne. Problem, ki nam ga je postavljala zaščita kabla v jezu, ni bil lahko rešljiv, ker nam ni bilo znano, do kam seže in kakšne tehnične rešitve predvidevajo Romuni. Komunicirati z njimi ni bilo tako enostavno kot z Jugoslovani. Zgodilo se je, kar se je moralo zgoditi: leto kasneje sem se odpravil na razgovore v Bukarešto.

(dalje)

Levo: Pogled na Beograd. Desno: inž. Jäger v Beogradu.

Primož Sturman

Manjšina onkraj šengenskih zapornic (1)

V prvi letošnji Mladiki objavljamo uvod v sklop pogovorov s predstavniki in kulturnimi delavci italijanske narodne skupnosti na Hrvaškem. Prav zaradi tega smo našo rubriko sklenili poimenovati Manjšina onkraj šengenskih zapornic. Po Furlanih, katerim smo posvetili letnik 2008 naše revije s sklopom Naši sosede Furlani/Onstran bistro Soče (Di ca dal limpi Lusinc), ter italijanski skupnosti v Sloveniji, o kateri je podpisani avtor v prvi polovici istega leta pisal v goriškem tedniku Novi glas, se letos posvečamo italijanski stvarnosti onkraj meje pri Sečovljah, na Dragonji, Sočergi in Starodu, ki jo bomo osvetlili z več zornih kotov. Stopili bomo do šolnikov, raziskovalcev, kulturnih delavcev, politikov in še marsikoga drugega, skratka do tistih, ki tako ali drugače oblikujejo italijanski utrip v tem prostoru.

V uvodnem besedilu bomo zato skušali podati zemljepisni, zgodovinski, družbeni in politični okvir, v katerem danes prebiva italijanska narodna skupnost na Hrvaškem. Ta poseljuje predvsem istrska mesta in mesteca vzdolž obale (Umag, Novigrad, Poreč, Tar, Vrsar, Rovinj, Pula, Plomin), ponekod pa je prisotna tudi v notranjosti polotoka (mesta Vodnjan, Bale, Galižana, Labin, Buzet, Motovun in širši okoliš Buj). Italijanska prisotnost je seveda zaznavna tudi na Reki in Kvarneru, predvsem na gledališkem in založniškem področju. Maloštevilni Italijani so danes prisotni tudi v Dalmaciji, in sicer Splitu, Zadru, Šibeniku in Dubrovniku, svojevrsten primer pa predstavlja italijanska skupnost iz kraja Ploštine nedaleč od Osijeka v Slavoniji, kamor so se predniki današnjih Italijanov priselili iz okolice Belluna v devetnajstem stoletju. Italijanov na Hrvaškem je danes kakih trideset tisoč in so "ostanek" večjega dela narodnega telesa, ki je v povojnem času optiralo za Italijo ter iz Istre in z Reke odšlo s tako imenovanim eksodusom. Na inštitucionalni ravni so se odnosi med Italijani, ostalimi na področjih, ki so po koncu druge svetovne vojne pripadla Jugoslaviji, in tistimi, ki so jih zapustili ter optirali za Italijo, otplili šele v prvi polovici devetdesetih let.

Podobno kot v Sloveniji je tudi italijanska manjšina na Hrvaškem na po-

dročju civilne družbe organizirana v Skupnostih Italijanov, ki spadajo pod enotno krovno organizacijo, in sicer Italijansko unijo (Unione Italiana), v sklopu katere deluje tudi Središče za zgodovinske raziskave v Rovinju. Na Reki delujeta založniška hiša EDIT, ki izdaja dnevnik La voce del Popolo in drugo periodiko v italijanskem jeziku, ter italijanski gledališki ansambel Damma italiano, ki ima svoje prostore v reškem gledališču Ivana Zajca. Italijani na Hrvaškem imajo v zagrebškem Saboru svojega zagotovljenega predstavnika. Nima pa italijanska narodna skupnost v Istri in Kvarneru svoje politične etnične zbirne stranke. Veliko istrskih Italijanov se vsekakor prepoznava v Istrskem demokratičnem zboru (Istarski demokratični sabor – Dieta Democratica Istriana). Na celotnem območju njihove narodne poselitve delujejo šole z italijanskim učnim jezikom, na puljskem odseku reškega vseučilišča, ki nosi ime po škofu Juraju Dobrili, pa tudi oddelek za italijanistiko.

Če naj še malce razširimo naš pogled in spregovorimo o sami zgodovini Istre in Kvarnera, med katerima živi vpeta italijanska narodna skupnost, je to področje v zgodovini vseskozi doživljalo burne dogodke. Še pred rimsko osvojitvijo so te kraje v prazgodovini naseljevali Histri, ki jih prištevamo med Ilire in so skupaj s Karni, Japodi

Doprnski kip pisatelja in partizana Vladimira Nazorja (1876-1949) v Crikvenici.

Bankovec za deset kun, na katerem so upodobljeni puljski anfiteater, tloris mesta Motovun in portret škofa Juraja Dobrile (1812-1862).

in Liburni na širšem področju ustvarili prva gradišča. Dokončna rimska osvojitve Istre se je zgodila v drugem stoletju po Kristusu, ko so Rimljani premagali Histre pri Nesactiumu. Po propadu zahodnega Rimskega cesarstva so to področje zasedli najprej Goti, nato Bizantinci, kasneje Langobardi. Istra je bila zatem vključena v frankovsko državo, nato v Sveto rimsko cesarstvo nemške narodnosti. Srednji vek se je odvil v znamenju razvoja obalnih mest, ki so bila sprva še samostojna, upravno pa je to področje, podobno kot Furlanija, spadalo pod Oglejski patriarhat. Za istrske Slovane je ta čas pomemben predvsem zaradi razvoja glagoljašega gibanja, ki je bilo najbolj izrazito v severovzhodnem predelu Istre (Hum in Roč), pa tudi na kvarnerskih otokih. V vasicah Hrastovlje in Beram pri Pazinu sta v poznem srednjem veku nastali cerkvi z znamenitimi freskami. Vpliv Benetk se je v Istro začel širiti v drugem tisočletju. Serenissima je do svojega propada ob koncu osemnajstega stoletja obvladovala skorajda cel istrski polotok, le Pazinska grofija je bila vseskozi izven njenega dosega, saj so ji gospodovali najprej goriški grofje, nato Habsburžani. V sedemnajstem stoletju sta se Dunaj in Benetke večkrat spopadla za nadzor nad severnim Jadranom, v teh spopadih pa so Habsburžani uporabili uskoške gusarje, ki so imeli svoje oporišče v Senju na Kvarneru. Začetek devetnajstega stoletja je zaznamovalo krajše

obdobje Ilirskih provinc, nato je celotno območje Istre in Kvarnera pripadlo Habsburžanom.

Druga polovica devetnajstega stoletja je minila v znamenju razvoja italijanskega iredentizma na eni strani ter narodnega preporoda istrskih Slovencev in Hrvatov na drugi. Po italijanski zmagi v prvi svetovni vojni je celotno področje Istre skupaj z Reko (po pohodu Gabrieleja D'Annunzia in njegovih legionarjev leta 1919), Cresom in Lošinjem pripadlo Italiji, ki je začela s prisilnim potujčevanjem neitalijanskega prebivalstva. Najbolj znani predvojni istrski italijanski iredentist je bil Nazario Sauro, ki so ga Avstrijci zaradi veleizdaje obsodili na smrt že med prvo svetovno vojno, med istrskimi antifašisti pa naj omenimo figuro Vladimira Gortana, ki so ga fašistične oblasti ustrelile leta 1929 v bližini Pulja. Preobrat se je zgodil po padcu fašizma in kapitulaciji Italije, ko je odporiško gibanje v notranjosti polotoka pridobilo na veljavi; tedaj so se v več krajih zgodili pokoli in izginotja v breznih, predvsem kot sad maščevanja, tako političnega kakor tudi osebnega. Med vsemi je tedaj najbolj odmeval primer Norme Cossetto iz Labincev pri Vižinadi oziroma Poreču. Nemška ofenziva jeseni 1943 je za ceno velikega števila požganih vasi in človeških žrtev znova vzpostavila "red in mir" na polotoku.

Spomladi 1945 je po nemškem propadu celotno območje Istre zavzela jugoslovanska armada, ki se je morala junija istega leta (podobno kot iz Trsta) umakniti iz Pulja, ki je prišel pod zavezniško upravo. Leta 1947 je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje, katere cona B je zavzemala koprski in bujski okraj, Pulj pa je bil z mirovno pogodbo priključen Jugoslaviji. Do dokončne razmejitve med Italijo in Jugoslavijo je prišlo leta 1954 z londonskim memorandumom,

Eden od predorov na trasi nekdanje ozkotirne železnice Porečanke med Grožnjanom in Livadami.

Srednjeveško mesto Oprtalj z značilnim beneškim zvonikom.

ko so v korist Jugoslavije popravili mejo med bivšo cono A in B STO na Miljskih hribih.

V prvem povojnem desetletju je prišlo do eksodusa Istranov, predvsem Italijanov iz obalnih mest, pa tudi Slovencev in Hrvatov iz notranjosti, ki so iz teh krajev odšli predvsem iz gospodarskih, deloma pa tudi političnih razlogov. Leta 1975 sta Italija in Jugoslavija podpisali Osimski sporazum, ki je potrdil obstoječe stanje državne meje od Trbiža do Milj. Po razpadu Jugoslavije ter proglasitvi samostojnosti Slovenije in Hrvaške se je v Istro vrnila nova državna meja. Najmanjši del Istre se torej danes nahaja v Italiji (Občina Milje), nekoliko večji (obalna mesta Koper, Izola, Piran ter Šavriška Brda in del Čičarije) v Sloveniji, preostali, največji del pa na Hrvaškem.

Geografske meje istrskega polotoka so reka Osp in Slavnik na severu, Čičarija na severovzhodu, na vzhodu pa Učka, ki je tudi najvišji vrh Istre. Geološko lahko Istro razdelimo na tri področja, in sicer belo Istro, kjer prevladuje kamniti Krās z apnencem (Slavnik, Čičarija z Žbevnico in Učka), sivo Istro, in sicer zaradi njenih glinastih tal in laporja, ki se od slovenske obale v trikotniku zajeda v notranjost do Plomina, ter rdečo Istro, bogato z rodovitno zemljo, ki zaobjema preostali del Istre od črte Savudrija–Buje (ter jeziček zemlje, ki mu pravimo bujski Krās)–Pazin–Labin proti jugu in jugozahodu. Med

geografskimi zanimivostmi naj omenimo tudi dva fjorda, in sicer Limski kanal, ki se z zahodne istrske obale v notranjost polotoka zajeda v smeri vzhod, ter Rašo na vzhodni istrski obali, ki se v kopno zajeda proti severu.

Zgodovina je v Istro nasula pravi jezikovni mozaik, zato lahko njene govorice razdelimo v dve večji skupini ter pet manjših jezikovnih podskupin. Jezikovna slika Istre je danes vsekar precej enostavnejša kot pred stoletjem, saj je prvi istrski eksodus iz časa takoj po prvi svetovni vojni s tega področja odnesel vse neavtohtone priseljence iz nekdanje avstro-ogrske monarhije. Danes lahko torej istrske govorice razdelimo v romansko in slo-

vansko jezikovno skupino: prva se deli na istro-beneški govor (obala razen Rovinja in severozahodni del Istre), istriotščino, ki spada v ladinsko jezikovno skupino (južna Istra razen Pulja–Galijana, Vodnjan, Bale, Rovinj), in istrsko romunščino ali vlaščino (Čičarija); druga pa na šavrinski govor, ki je slovensko narečje ter čakavsko in štokavsko govorico, ki spada v hrvaški jezik. Pravi istrski jezik torej ne obstaja, je pa kljub temu na polotoku veliko ljudi (po zadnjem popisu prebivalstva v hrvaškem delu Istre približno štiri tisoč), ki se ne glede na to, kakšen jezik govorijo, imajo za Istrane.

Od istrskih znamenitosti naj poleg zgoraj že omenjenih Huma, Roča, Hrastovelj in Berama naštejemo predvsem arheološke najdbe iz rimskega časa, s katerimi je posejena vsa Istra, med spomeniki iz tega časa pa prav gotovo izstopata arena in Avgustov tempelj v Pulju pa tudi arheološko najdišče Nesactium. Beneška arhi-

Pogled na obalno mesto Rovinj s cerkvijo svete Eufemije.

tektonska zapuščina, ki jo simbolizira lev svetega Marka evangelista, je najlepše vidna v obalnih mestih pa tudi ponekod v notranjosti, na širšem območju Buj in Motovuna.

Celotna istrska obala je danes pomembna predvsem iz turističnega vidika, med zanimivostmi pa naj omenimo tudi traso nekdanje ozkotirne železnice Porečanke ali Parenzane, ki je povezovala Trst in Koper preko zanimivih istrskih mest in mestec v notranjosti (Grožnjan, Kostanjica, Završje, Oprtalj, Istarske toplice, Motovun) in katere ostanki (predori, nasipi, viadukti) so še danes dobro vidni. Istra je seveda znana po tartufih, ki se nahajajo v gozdovih v okolici Buzeta in Livad ter dolin rek Mirne in Bračane. V te kraje, točneje v motovunske gozdove, je hrvaški dalmatinski pisatelj in partizan Vladimir Nazor postavil svojega junaka Velega Jožeta.

Poleg zgoraj že zapisanih naj med pomembnejšimi Istrani omenimo še književnika Gian Rinalda Carlia in Pier Antonia Quarantottija Gambinija, skladatelja Giuseppeja Tartinija, zgodovinarja Diega De Castra, škofa Petra Pavla Vergerija in Juraja Dobrilo, komunista Pina Budicina in Anteja Ciligo, duhovnika Boža Milanova in Alojza Kocjančiča, pesnika Mateja Baloto in Zvaneta Črnjo, ter pisatelja Fulvia Tomizzo in Milana Rakovca.

Z Istro je povezana tudi usoda tržaškega duhovnika Jakoba Ukmarja, ki je bil leta 1947 ranjen v vasi Lanišče v Čičariji, in sicer ko je po nalogu tedanjega tržaško-kopskega škofa Antonia Santina šel birmat istrsko mladino. Tedaj je bil v izgredu ubit hrvaški duhovnik Miroslav Bulešić. Leto pred dogodki v Čičariji je v Krasici pri Grožnjanu življenje izgubil duhovnik Francesco Bonifacio, ki ga je 2008. Vatikan proglasil za blaženega. Iz Istre, točneje iz njenega slovenskega dela, prihajata tudi dva slovenska dušna pastirja na Tržaškem, in sicer Dušan Jakomin ter Milan Nemas.

Bašćanska ploča s Krka, najstarejši obstoječi zapis v glagolici.

V slovenska obzorja in čez...

Mogoče bi vas zanimalo zvedeti, da...

- da iz članka, ki ga je v ljubljanski reviji ZRNO objavil akademik dr. Kajetan Gantar, izhaja, da je znanega primorskega politika, po vojni aktivnega v Trstu, dr. Jožeta Deklevo, svaka partizanskega generala Jake Avšiča, s svojo intervencijo rešil pred smrtno kaznijo na sodišču v Rimu škof dr. Rožman ...
- da je Študentska založba Beletrina, ki ima za sabo že bogato izdajateljsko žetev, odprla svojo knjigarno v Ljubljani ...
- da je pri maši zadušnici, ki jo je sredi novembra v ljubljanski stolnici daroval nadškof Uran za škofa Rožmana ob petdesetletnici njegove smrti, prisostvovalo 1200 ljudi ...
- da so imenovanje novega ljubljanskega nadškofa dr. Antona Stresa z izredno pozornostjo – in velikim spoštovanjem – spremljali vsi mediji sedanje levičarske oblasti in da so ga prav tako intervjuvali vsi njeni časopisi, vključno s »partijskim« Dnevnikom, ki mu je posvetil izredno dolg, večstranski intervju ...
- da se v intervjuju, ki ga je imela z njim znana proticerkvena častnikarka Branka Ivelja, nadškof dr. Stres ni dotikal politike, a je vendar med drugim izjavili, da »Cerkev ni domobranska, ampak za vse« ...
- da Središče za religiozne študije, ki ga v Gorici vodi prizadveni in odprti dr. Tavano, pripravlja novo dopolnjeno izdajo dnevnika, ki ga je v letih po koncu prve svetovne vojne v Trstu pisal njegov škof Slovenec dr. Karlin, pozneje škof v Mariboru ...
- da bo nova, že omenjena knjigarna v centru Ljubljane, ki jo je na Novem trgu 2 odprla založba Beletrina, imela na razpolago leposlovje in otroško literaturo, zraven pa bo lahko postregla s turističnim programom ...
- da je založba Santiquaranta v Trevisu izdala obsežno knjigo Vaclava Havla »Lettere a Olga – Pisma Olgi«, ki vsebuje okrog sto pisem, ki jih je bivši znani češki disident in pozneje predsednik Češkoslovaške republike napisal ženi, ko je bil nekaj let v komunističnem zaporu ...

Nataša Stanič

Med slovenskimi misijonarji na Rdečem otoku (2. del)

Po nepozabnih dneh v Tani me je slovenski duhovnik, misijonar Klemen Štolcar odpeljal na jug Madagaskarja na tri misijonske postojanke, ki jih tudi upravljajo Slovenci.

Potovala sva s terenskim vozilom znamke Mercedes, opremljenim z vsemi mogočimi dodatki za vse mogoče in nemogoče prilike, ki te lahko doletijo na cesti. Dan pred odhodom iz Tane me je gospod Klemen prosil, da bi šla z njim po nakupih. Vzrok za to povabilo je bila trda realnost življenja v prestolnici. Če pustiš samo za nekaj minut avto na cesti brez »čuvaja«, ti bodo ukradli vsa kolesa in še kaj več.

Ko sva se naslednji dan odpravila do prve postojanke na jugu, bi razdaljo v normalnih evropskih pogojih lahko prevozila v nekaj urah. Nama je vzelo dva dni, in to od zore do mraka. Na najboljših odsekih ceste je sicer asfalt, vendar nevarno valovit od razpok in lukenj vseh oblik in velikosti, ki si v monotoni regularnosti sledijo druga drugi. Najslabši deli ceste so

Gospod Klemen.

pa do take mere razriti, da bi prav tako lahko vozil po kamnolomu ali pa po suhi in prašni rečni strugi. »Voziti« ni najbolj primerna beseda za manevriranje vozila v tamkajšnjih pogojih; »cikcakanje« bi bilo boljša definicija za to, kar moraš početi za volanom. Nenavaden je tudi pogled na vozila, ki jih srečaš na poti, in na število potnikov v njih. Če se premikajo, se ti zdijo kot ogromna osja gnezda, zavita v oblak črnega dima, kajti izpušne cevi so skorajda nepoznan luksuz. Sploh pa so avtomobili tako stari in predpotopni, da so bolj obljudene ceste kar obrobene s pokvarjenimi vozili, okrog katerih potrpežljivo stojijo številni potniki in upajoče strmijo v pravtako številne »strokovnjake«, ležeče pod karoserijo.

Tudi midva sva se zakasnila za nekaj ur. Pripeljala sva mimo landroverja, ki se je očitno pokvaril in obtičal na cesti. Obupana voznica je bila znanka gospoda Klemena, in v tamkajšnjih pogojih je razumljivo, da nudiš cestni »servis« vsem, ki jih poznaš. Ker

Levo: ceste ni ob cesti. Desno: trajekt.

Delo na riževem polju.

nobeden od navzočih ni bil kos okvari, sva avto navezala in po polževo nadaljevala pot do najbližjega mesta, ki je bilo oddaljeno kakih 60 km. Še prej pa so z veliko skrbjo in ljubeznijo preložili najbolj delikatni in dragoceni tovor iz landroverja v najin avto. To je bila košara, ki so jo previdno položili za moj sedež. Naslednjih nekaj ur sem poslušala turbne zvoke labodjega speva potnikov v košari – treh lepo rejenih puranov. Bil je 23. december! Pozno popoldne sva srečno oddala polomljeni avto z dragocenim tovorom v zanesljive roke poznanega mehanika.

Tisto noč sva prespala v nekem samostanu, zgrajenem v čudovito lepem parku, ki se razteza ob široki, lesketajoči se reki. Sestra, ki me je pospremila do mojega prenočišča, je bila mlada, energična in živahna Avstrijka. Nastanili so me v hišici, ki je bila namenjena za bolj pomembne goste, celo za predstojnico reda, kadar jih je obiskala. Kot bombonček je čepela hišica med žarečim grmovjem tropskih cvetlic. Iz prednje verande si stopil v prostorno in funkcionalno opremljeno dnevno sobo in iz nje pod obokom v spalnico. Tudi tu ni nič manjkalo: nad posteljo je visela mreža proti komarjem, v električnem stikalu je bila tableta proti komarjem, na mizi je gorela sveča proti komarjem, pa še nekaj drugih preventivnih sredstev je bilo raztresenih proti vsemu, kar leze in gre. Za hišo še ena terasa, od koder so vodila vrata v kopalnico. Čisto prevzeta sem bila nad luksuzom, ki ga nisem pričako-

vala, in veselo klepetala s sestro Elizabeto. Mimgrede sem jo vprašala, kdo živi v hišicah, mimo katerih sva šli na poti do moje rezidence, in si napol že sama odgovorila na vprašanje, češ da so verjetno delavci, zaposleni v samostanu. »Ne, ne,« je bodro odgovorila. »To so naši bolniki. To je namreč naselje gobavcev.« Še danes me je v dno duše sram, če se spomnim na svojo takojšnjo reakcijo v stanju brezumne panike: zadržala sem dih, da bi se obvarovala bacilov gobavosti! Že po nekaj sekundah mi je postalo kristalno jasno, da ne bom več dolgo zdržala v tej obliki imunizacije. Naslednja preventiva, za katero sem se odločila, seveda potem, ko je sestra odšla, tudi ni bila ravno uspešna. Nekaj časa sem vse prijemala s papirnatimi robčki, in ne z golimi rokami. Potem ko sem porabila tri zavitke robcev in ko mi je precej stvari padlo na »okužena« tla, sem počasi prišla k pameti in se nehala obnašati kot duševni revček.

Zvonik pri cerkvi.

Na sveti večer sva prišla v Ramoneno, kjer sem, seveda med Slovenci, preživela božične praznike. Kraj je Bogu za hrbtom, in kar nekaj ur ti vzame, da prevoziš še zadnjih 145 km. Ogromne skale, ki so se pred bogvekolikimi leti, verjetno med deževno sezono, zvalile na cesto, leže povsem nemoteno še vedno na istem mestu. Seveda povzročajo usedanje ceste in večkrat si moraš poiskati »obvoznico«. Zanimivo je, kako hitro se prenehaš razburjati nad porazno infrastrukturo cestnega omrežja, saj ti zmanjka besed, vsakokrat ko zaviješ za vogal in

naletiš na zapreko, ki je še bolj bizarna kot vse prejšnje. Približno na pol poti sva prišla do precej široke reke brez mostu. Povedali so mi, da je most izginil v pozabo kmalu po odhodu Francozov, ko je Madagaskar postal neodvisna država. Prečkala sva jo na trajektu, ki je bil verjetno tudi še iz tistih časov. Kasneje sem izvedela, da precej tvegaš, če greš v Ranomeno v deževnem obdobju, kajti reka lahko močno naraste, cesta se spremeni v potok blata, in tisti, ki živijo na »napačni« strani vode, in seveda njihovi nič hudega sluteči obiskovalci, so često odrezani od sveta tudi do tri tedne.

Na misijonu sem stanovala v hišici dr. Sonje Masle. Na sveti večer je povabila k sebi vse slovenske misijonarje, ki so se takrat mudili v Ranomeni. Še danes mi je uganka, kje je dobila sestavine za slovenske božične dobrote, s katerimi je bila miza obložena. Ravno preoblekla se je, da bi nam, po nekaj urah kuhaja, postregla z večerjo, ko je na vratih pozvonilo. Na pragu je ves obupan stal neki mož iz vasi in jo prosil, naj gre pogledat njegovo štiriletno hčerkico, ki je, kot je kasneje ugotovila dr. Sonja, dobila hud napad malarije. V trenutku se je Sonja – gostiteljica spremenila v Sonjo – zdravnico. V tranzistor je potisnila kaseto slovenskih božičnih pesmi, da nam ne bi bilo dolgčas, pograbila ključke dispanzerja in izginila v božično noč. Čez dobre pol ure se je vrnila, se na kratko opravičila, in začeli smo z večerjo, kot da bi se nič ne zgodilo. Verjetno ji tudi na misel ni prišlo, da je prav na sveti večer morda rešila življenje »enemu mojih malih«.

Čez dva dni me je povabila, naj si ogledam dispanzer in delo v njem. Spoprijeti so se morali s prav vsem: tuberkulozo, malarijo, spolnimi boleznimi, podhranjenostjo, garjami, ginekološkimi problemi, tumorji in tako naprej. Najbolj me je pretresel po-

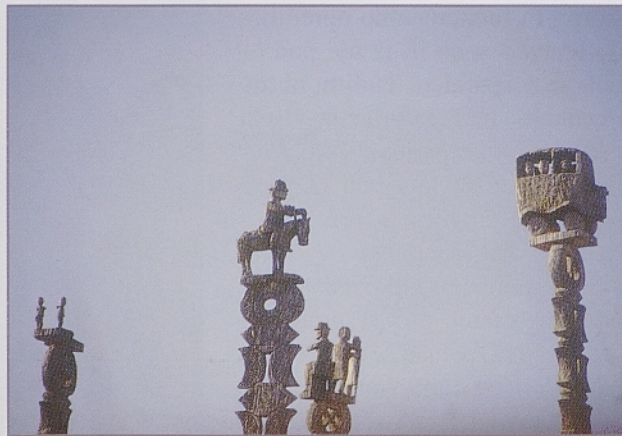
Pogosto prevozno sredstvo.

gled na dečka kakih dveh let, ki je bil v očetovem naročju že kar omamljen, verjetno od bolečin. Samo še skoraj neslišno je hlipal. Na glavici je imel obupno gnojno rano in pol ušeska mu je manjkalo. Dr. Sonja mi je povedala, da mu ga je verjetno odgriznila podgana. Te so prava kuga na otoku. Čez pol ure sta obiskovalca zapustila dispanzer, fantek z belim turbančkom na glavi, oče pa s prgiščem antibiotikov. Spet sem se spomnila svojih pomislekov o kapljici in morju, ko sem na lastne oči videla, kako lahko en sam povoj in ena škatlica penicilina ne samo zmanjšata trpljenje, ampak morda celo rešita življenje – seveda ob popolni predanosti in nesebičnosti misijonskih delavcev.

V Ranomeni je tudi samostan, katerega prednica je bila takrat s. Amanda Potočnik, Slovenka iz Škofje Loke. Malgaščino in francoščino je govorila kot domačinka in bila zato v veliko pomoč dr. Sonji v dispanzerju. V prostem času pa je bila neke vrste socialna delavka ter pomagala ubogim po številnih vaseh, raztresenih okrog samostana. Vsak jo je poznal. Večkrat me je povabila, naj grem z njo po obiskih.

Levo: otroci v vasi. Desno: Tulear na jugu otoka.

Levo: vaške kolibe; desno: delo na vasi.

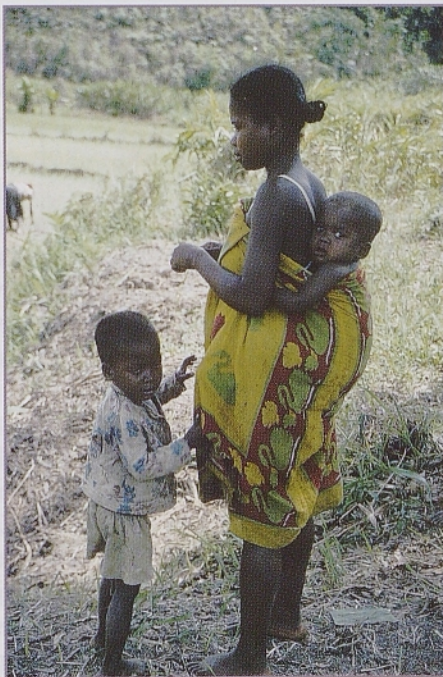
V vsaki vasi sva šli od hiše do hiše, pozdravili stanovalce, se rokovali, malo počakali, da so pripravili kolibo za sprejem, to se pravi, da so pogrnili »ta nedeljsko« rogoznico po tleh, na katero sva potem sedli. V bolj uglednih kolibah pa so imeli za goste klop, ki je bila narejena iz ozke deske, pribite na dva okrog 10 cm visoka kosa lesa. Potem sva malo poklepetali – jaz sem se pogovorov udeleževala tako, da sem malo kimala, malo odkimavala, se smehljala, ali pa si naredila tegoben izraz, kar se mi je pač zdelo, da najbolj ustreza v določenem trenutku – se dobro okadili, saj v vsaki kolibi kuhajo na odprtem ognju, ter se poslovili. Neko popoldne sva bili spet na obhodu bližnje vasi, ko zagledam dva res ljubka, komaj nekaj dni stara kužka, privezana ob kol pri kolibi, in slišim s. Amando, kako sikne skozi zobe: »To sta pa naša psa, že ves dan ju iščem.« Potem je siknila še po malgaško besedo ali dve, a verjetno v pravo smer, kajti zvečer sta bila psička že nazaj v samostanu.

Nekoliko kasneje sva videli precej ljudi zbranih pred eno izmed kolib. Takoj so se razmaknili in naju

pustili do vrat. V notranjščini se je neka ženska metala po tleh, oddajala čudne glasove, neki moški je krožil okoli nje, krilil z rokama in žlobudral bogvekaj, ter jo polival z mrzlo vodo, kar je očitno pomagalo. Kmalu se je umirila in sama začela z obredom polivanja. Sprva sem mislila, da je imela božjasten napad, a sestra mi je povedala, da so izganjali hudega duha.

Sedaj pa krona vsega – metafora je povsem na mestu: zadnji dan sva šli na obisk h kralju vasi! Pravo palačo je imel, saj bi spravil vanjo štiri navadne kolibe. Tudi klop, na katero so naju posadili, je bila nekaj centimetrov višja kot drugod!

Zadnja slovenska misijonska postaja, ki sem jo obiskala okrog novega leta, je bilo očarljivo mestec Fort-Dauphin na skrajnem jugu otoka. V mestu je velik samostan, v katerem je bilo takrat z novinkami vred preko 50 sester. Prednica je bila Slovenka s. Marija Pavlišič iz Bele Krajine. S. Marija je posebljena efikasnost. Pred njeno pisarno so se že zgodaj zjutraj začeli zbirati reveži, za katere je imela s. Marija vedno čas, vsakega posebej je poslušala, mu svetovala in pomagala. Ni ga bilo človeka v vsem

Vaščani; desno: vaški kralj in kraljica.

Favna na Madagaskarju.

mestu, ki ne bi vedel za s. Marijo. Tudi v manj bistvenih stvareh deluje kot ura. Pričakala me je na letališču, peljala v samostan, pospremila v mojo sobo ter vprašala, če bi kaj popila. Po vseh misijonih smo imeli pri vsakem obedu na mizi samo vrč vode. Mislila sem si, saj beseda ni konj, in prosila za steklenico piva. To je bil pravi preblisk, saj me je do konca obiska pri sebi zalagala s pivom, na novega leta dan pa je bilo celo vino na mizi.

Že doma sem se odločila, da bom šla iz Fort Dauphina še v narodni park Berenty, kjer je velika kolonija lemurjev, ki živijo edino še na Madagaskarju, ter v Tulear, ki leži na zahodni obali otoka in slovi po izredno lepih rezbarijah na nagrobnikih. Vedela sem, da si bom morala to sama organizirati, ker tam ni slovenskih misijonarjev. To sem povedala že misijonarjem v Ranomeni, ki so me opozorili, da s prenočišči ne bo problema, z letali pa, saj so glede urnikov nezanesljiva in vedno polna. No, ko sva s s. Marijo sedli h kozarčku piva, mi je rekla, da menda želim od nje še malo po otoku, zato mi je že rezervirala prevoz in dva dni v Berentyju ter polet in hotel v Tulearju. To hitro in nadvse prijazno akcijo bi razumela, če bi imela s. Marija telefon, pa ga takrat še ni imela. Prav tako ga ni bilo v Ranomeni. Tudi to mi bo večna uganka, po kakšnem sistemu so delovale komunika-

cije med Slovenci, preden so dobili mobije in računalnike. Sedaj jih imajo, morda ne vsi, a vzdrževanje in popravila so velik problem.

Prvi slovenski misijonar je prišel na Madagaskar leta 1929. Od takrat se jih je zvrstilo skupaj s tistimi, ki še delujejo tam, menda 56. Na dolgem poletu nazaj v Pariz sem razmišljala o tem, kaj privlači te ljudi k delu, o katerem jih veliko sanja, a v katerem jih malo vzdrži. Njihova predanost in skrb za sočloveka se zdita tako popolna, da jim je udobje evropskega načina življenja nekako v napoto, kaj šele, da bi ga pogrešali. Poleg vseh vrst neugodja dobivajo endemične bolezni, ki marsikateremu pustijo traj-

ne posledice, hrana je enolična in ne vedno zdrava, zabave ni, in tudi časa zanjo ne. Z nekaterimi sem se srečala in se še srečujem, ko pridejo vsake tri leta na nekajmesečni dopust v Slovenijo. Kljub vsem užitkom, ki jim ga nudi dopust, prav vsi že po nekaj tednih komaj čakajo, da gredo nazaj. Če se za vedno vrnejo v Slovenijo, je to največkrat samo zaradi zdravstvenih razlogov.

V zahodnem svetu delamo za denar, ki nam množi želje in kopiči lastnino. Zanje ima denar povsem drugačno vrednost. Z njim kupujejo sredstva, s katerimi lajšajo trpljenje in vračajo ljudem človeško dostojanstvo, do katerega ima vsakdo pravico.

(konec)

Lemurji.

Lojzka Bratuž: Goriška knjiga

Z Goriško knjigo (2009), ki je izšla v pozni jeseni leta 2009, nadaljuje Slovenska matica zbirko knjižnih izdaj, posvečenih slovenskim mestom. Ob Ljubljani, Mariboru, Celju, Ptujju, Novem mestu in Kranju se je ugledni slovenski založbi zdelo primerno in povsem naravno, da vključi v krog pomembnih slovenskih urbanih središč tudi Trst, Celovec in Gorico, torej mesta, ki sicer ležijo zunaj meja matične domovine, a so imela in imajo še danes velik pomen za kulturni pa tudi politični, gospodarski in družbeni razvoj primorskih ljudi, v mnogih primerih pa tudi Slovencev nasploh.

Literarna zgodovinarica Lojzka Bratuž, ki ji je ljubljanska založba skupaj z Goriško Mohorjevo družbo zaupala nalogo, da uredi Goriško knjigo, pripravi izbor besedil in napiše spremno študijo, na tem področju ni novinka. Pred približno štirinajstimi leti je namreč pri Goriški Mohorjevi izdala skoraj 400 strani obsegajočo antologijo besedil z naslovom Gorica v slovenski književnosti, ki jo je dopolnila z dvema sestavkoma o kulturno-zgodovinski podobi Gorice in o Gorici v slovenskem knjižnem izročilu. Kot pove sam naslov, se je tedaj osredotočila predvsem na leposlovje in se omejila na predstavitev široke palete pesniških in proznih tekstov, posvečenih slovenski Gorici od daljne preteklosti do danes.

Knjiga, ki je predmet naše pozornosti, pa je po svojem ustroju drugačna, zasnovana mnogo širše in kompleksnejše: biti želi nekakšna monografija posoškega mesta, sestavljena iz mozaike najrazličnejših, ne samo literarnih sestavkov in pričevanj, ki govorijo o njegovi zgodovinski, kulturni, družbeni, politični, gospodarski in predvsem duhovni podobi. Zbrano gradivo, ki zaobjema več kot tisoč let zgodovinskega dogajanja in gre od prve omembe Gorice leta 1001 do današnjih dni, je seveda skoraj v celoti slovensko, se pravi, da je nastalo pod peresi slovenskih piscev. Izjemo predstavlja le nekaj besedil, ki so jih napisali tuji avtorji in so objavljena v slovenskem prevodu. Bratuževa jih je vključila v knjigo po tehtnem premisleku in povsem utemeljeno. Med njimi velja omeniti kratko, a temeljno študi-

jo o reformaciji na Goriškem v 16. stoletju sodobnega zgodovinarja Silvana Cavazze z naslovom Reformacijsko gibanje na Goriškem, pa še tankočutno Pismo Fulvia Tomizze urednici knjige, v katerem se ji istrsko-tržaški pisatelj z veliko občutljivostjo zahvaljuje za »milo knjižico verzov« goriške pesnice Ljubke Šorlijeve, ki mu jo je Bratuževa podarila. Med tujimi avtorji naletimo tudi na ime Celsa Macorja, ki v sestavku Aesontinus govori o povojni Gorici, o »svetu, prezanem z mejo, ki je rezala dušo« in besedilo goriškega umetnostnega zgodovinarja Sergia Tavana: Gorica, evropski model.

Ne gre prezreti dejstva, da so bili v etničnem oziroma jezikovnem oziru prvi dokumentirani prebivalci tega mesta Slovani. To poudarja sodobni zgodovinar Peter Štih v razpravi, objavljeni v antologiji z naslovom Začetki Gorice in goriški grofje. V latinski darilni listini iz leta 1001 je namreč rečeno, da je beseda Gorica zapisana v slovanskem jeziku (Sclavorum lingua). Narodnostni izvor Gorice je torej izpričan že tu in to pred več kot 1000 leti. Skratka, beseda 'gorica' kaže na naselbino ali vas, poudarja Bratuževa, »ki je bila tedaj na griču, to je na gorici, kjer je danes starodavni grad. Lahko torej povsem upravičeno sklepamo, da je Gorica najstarejše slovensko mestno ime.« Priznati je treba, da je le malo slovenskih mest, katerih rojstna letnica bi bila tako natančno določena, kot to velja prav za Gorico.

Že te skope omembe besedil, ki jih je Bratuževa vključila v svojo knjigo, in bežen pregled vsebine posameznih sestavkov kažejo, da je izbira prispevkov v njej, kar zadeva zvrsti, vsestranska, v nekem smislu enciklopedična. V antologiji je ob književnosti, to je pripovedni prozi in poeziji, zastopano še zgodovino-pisje, bolj ali manj strokovna esejistika, memoarska in pričevanjska literatura, pa še, kot rečeno, korespondenca, pridige, govori in drugo. Gre za gradivo, ki želi dati čimbolj celosten duhovni portret tega mesta od najstarejših časov, segajočih globoko v srednji vek, do danes. Malo je namreč obdobj, tja od 15.-16. stoletja naprej, ki ne bi zmogla ta-

kega ali drugačnega pričevanja ali leposlovne obdelave.

Obsežno gradivo, ki ga je avtorica preišle, no povezala v smiselno zaokroženo celoto, pa ni razporejeno po žanrskih sklopih, kot je značilno za njeno prvo knjigo o Gorici, temveč sledi v kronološkem zaporedju zgodovinski črti portretiranja posoškega mesta, to je od srednjega veka, ko so mestu in širšemu okolišju gospodovali grofje nemškega rodu, vse do današnjih dni.

Pri tem ne gre spregledati, da je bila še v večji meri kot v Trstu goriška kulturna in verska panorama od najstarejših časov do danes dosledno večjezična. To tezo potrjuje tudi sodobni goriški umetnostni zgodovinar Sergio Tavano v svoji knjigi *Medioevo goriziano*. Za Gorico sta bila namreč po njegovih besedah, ki jih Bratuževa navaja v spremni študiji, značilna kozmopolitizem kot vsakdanji življenjski slog in – kljub njenim različnim jezikom – homogena kultura. Tako je npr. prvi goriški nadškof iz druge polovice 18. stoletja Karel Mihael Attems – njegove pridige je Bratuževa pred leti objavila v posebni publikaciji z naslovom *Slovenske pridige* – uporabljal slovenščino kot povsem enakovreden izraz pridigarske kulture. V cerkvi sv. Ignacija pa je brez zadržkov izjavil, da se tu božja beseda oznanja v različnih jezikih. Približno v istem času je Anton Muznik, glavni goriški zdravnik in avtor knjige *Clima Goritiense* – Goriško podnebje kjer je pisal o vplivu vremenskih razmer na zdravje, poročal, da govorijo goriški meščani slovensko, nemško in furlansko in da se večina mestnih otrok že zelo zgodaj izraža v treh jezikih. To tezo potrjuje tudi iz prve polovice 19. stoletja ohranjeni rokopisni pesniški zbornik *Zibaldone poetico*, v katerem je med italijanskimi, furlanskimi in drugimi besedili več slovenskih, pretežno iz krajevnega ljudskega izročila. Ni zanemarljivo tudi dejstvo, da so se še v 19. stol. v Gorici uporabljali štirje jeziki, ob italijanščini in slovenščini še nemščina in furlanščina.

Zavestna prizadevanja za ohranitev in razvoj slovenskega jezika in kulture segajo v čas narodnega prebujanja v drugi polovici 18. stol. Ena najbolj vidnih in markantnih osebnosti je Valentin Stanič, pesnik, avtor prve v Gorici objavljene pesniške zbirke, narodni delavec,

alpinist, velik občudovalec narave, ki je v marsičem prerasel svoj čas in je zato še danes aktualen in zanimiv. »Če smo to, kar smo,« pripominja Marijan Breclj v sestavku, posvečenem Valentinu Staniču, »če smo Slovenci na Goriškem dosegli v vsakršnem času take uspehe, je temu vsaj delno botrovalo Staničevo delo.« Z njegovo pomočjo in peščico sodelavcev so bili tako v Posočju postavljeni temelji kulturnega in političnega življenja, ki se je v 2. polovici 19. in v začetku 20. stoletja močno okrepilo.

Prav temu obdobju goriške kulturne zgodovine pa posveča Lojzka Bratuž posebno pozornost. Časopisi, revije, društva, bogata založniška dejavnost – vse to razkriva namreč izredno duhovno razgibanost in ustvarjalnost slovenske skupnosti v posoškem prostoru, ki bi jo težko primerjali s tržaško. Številni politični, spominski in drugi spisi poročajo o programih in smereh, a tudi o nesoglasjih in razcepljenosti. Med največjimi nasprotniki razprtij izstopa Simon Gregorčič, ki je v različnih člankih odločno obsojal delitev na konservativno in liberalno usmerjene Goričane in se zavzemal, seveda neuspešno, za spravo. V pričujočem izboru je Gregorčič prisoten kot pesnik in prozaist. Bratuževa je med domoljubnimi pesmimi izbrala njegovo veličastno odo Soči. Iz alegorične podobe zdaj živahno mladostnega, zdaj tožnega in umirjenega toka reke Soče je Gregorčič razvil preroško misel o temni prihodnosti primorskih krajev in ljudi. Bratuževa je objavila tudi njegov zapis o Franu Erjavcu kot goriškem profesorju (Fran Erjavec – profesor v Gorici). Gregorčičeva goriška leta pa je že opisala v študiji z istim naslovom, ki jo je tu ponatisnila.

Avtorica se s posebno pozornostjo ustavlja tudi pri drugih vidnih jezikoslovcih, besednih ustvarjalcih in drugih razumnikih tega časa: pri Franu Erjavcu, Stanislavu Škrabcu, Franu Šukljetu, Andreju Gabrščku, da navedemo samo nekaj imen. V Goriški knjigi lahko preberemo marsikateri danes že pozabljeni sestavek omenjenih osebnosti kot tudi pričevanja o njih s strani sodobnikov pa tudi kasnejših preučevalcev. Zasedimo seveda tudi vrsto imen lokalnih piscev, večkrat po krivici prezrtih ali zapostavljenih, med katere sodijo, denimo, Joža Lovrenčič, Damir Feigel, Ludvik Zorzut, Alojzij Res in vrsta drugih.

S posoškim prostorom je bil povezan tudi znameniti jezikoslovec in nabožni pisec Stanislav Škrabec, ki je dobra štiri desetletja preživel v frančiškanskem samostanu na Kostanjevici in urejal odmevno revijo Cvetje z vertov sv. Frančiška (1880-1915). V antologiji objavljenem sestavku si Škrabec postavlja načelno, še danes aktualno vprašanje Zakaj ginemo, in ugotavlja, da je glavni vzrok našega izumiranja premajhna pokončnost in samozavest slovenskega človeka; napada pa tudi tako imenovane panslaviste, ki »zdihujejo po občem slovanskem jeziku, zametujejo pa svoj lastni jezik. Tega občega slovanskega jezika – pripominja – pa ni in ga ne bo nikdar«. Šlo je za vseslovansko idejo, ki se je močno uveljavila predvsem na obrobju slovenske zemlje prav zaradi večjega občutka ogroženosti pred mogočnimi sosedi.

Pri izbiri leposlovnih in drugih, zvrstno in tematsko različnih sestavkov so uredničino pozornost pritegnila nekatera temeljna obdobja oziroma dogodki, ki so pustili globoko sled v slovenski kulturni zgodovini in posebej v literaturi do današnjih dni. Mednje sodi npr. tolminski punt v 18. stoletju, v zvezi s katerim so zastavili svoje pero, denimo, Ivan Pregelj, Danilo Lokar, Alojz Gradnik in Ljubka Šorli. Zgodovinska izkušnja tolminskih tlačanov in njihovih voditeljev je v njihovih delih primerljiva z izkušnjo, ki so ji bili primorski ljudje izpostavljeni v času fašističnega kulturnega genocida.

Več spominskih pričevanj uglednih slovenskih pisateljev in pesnikov je povezanih tudi z dogajanjem v času prve svetovne vojne, ki je pomenila za goriške ljudi novo hudo preizkušnjo. Alojzij Res (Ivanovo 1915), Prežihov Voranc (Veličastna spokojnost), Anton Breclj (Zdravilo za smrt in življenje), da omenimo samo nekatere, prenašajo v svoje prozne sestavke pretresljivo vojno motiviko, visoko izpoved pa je »goriškim izgnancem« posvetil tudi Oton Župančič v istoimenski pesmi. Drug, manj uveljavljen pesnik, Joža Lovrenčič, je v lirski pesmi Goriška pomlad 1918 prikazal nasprotje med razpadajočim truplom vojaka in pomladno ozelenelim grmom, v katerem poje slavec.

Naslednje, še bolj temno obdobje je obdobje četrstoletnega fašističnega terorja, ki je kruto zaznamovalo primorskega človeka. Srečanje z nasiljem, korupcijo in anarhijo nove države je tako za Tržačane kot za Goričane, navajene na avstrijsko civilno korektnost, pomenilo hudo

travmo. V Goriški knjigi ni malo sestavkov, ki pričajo o tej najbolj dramatični dobi v zgodovini primorskih Slovencev. Gre, kot vemo, za čas, v katerem so bili postavljeni pred skrajno fizično in duhovno preizkušnjo. Odveč bi bilo ponavljati zgodbo o strahotah v več kot dveh desetletjih zaukazanega molka, treba pa je poudariti, da se je prav na Goriškem ohranil en sam slovenski mesečnik verske vsebine, in sicer list Svetogorska kraljica, ki je izhajal v letih 1938-39. Fašistične oblasti so dale namreč dovoljenje, da izide, ker je tedaj potekala 400-letnica svetišča na Sveti Gori. Seveda je temu botroval dogovor Ciano – Stojadinović iz leta 1937.

Za ohranjanje slovenske besede v tem času sta bili izjemnega pomena tudi založba Goriška matica in Goriška Mohorjeva družba. Med uredniki prve sta bila Bevk in Feigel, med leposlovnimi sodelavci pa vrsta pomembnih imen: Andrej Budal, Alojz Gradnik, Joža Lovrenčič, Ivan Pregelj, Prežihov Voranc in drugi. Tudi Goriška Mohorjeva družba, ki je začela delovati leta 1924, je ob nabožni literaturi izdajala izvirno posvetno leposlovje in v svoj krog pritegnila več uglednih piscev: Ivana Tavčarja, Finžgarja, Meška. Med uredniki knjižnih izdaj moramo omeniti vsaj Antona Kacina, ki je imel na Goriškem in na Tržaškem pomembno vlogo na kulturnem in šolskem področju tudi po drugi svetovni vojni.

Razumljivo je, da iz mnogih sestavkov Goriške knjige odseva obdobje političnega barbarstva in potujčevanja. Naj omenimo vsaj nekatere, ki jih je Bratuževa uvrstila v svojo knjigo: odlomek iz novele Vrnitev Alojza Rebule, kjer se spominja svojih dijaških let v goriškem malem semenišču in se dotakne tudi potujčevanja slovenskih imen in priimkov. Nato še odlomek iz Kosmačeve novele Sreča. V njem je med drugim govor o mlademu, važnemu in učenemu profesorju, ki skuša svojim učencem vtepati v glavo, »da je za slovenske barabe sreča to, da jih je kulturna država s tolikimi žrtvami rešila izpod barbarskega avstrijskega jarma.« V sestavku z naslovom Steber črnega dima pa se France Bevk spominja razdejanja goriškega Trgovskega doma. Ta mogočna stavba, zgrajena, kot vemo, po načrtu Maksa Fabianija, je podobno kot Narodni dom v Trstu postala središče slovenske kulture na Goriškem. In prav zato ga je bilo treba uničiti. V odlomku Pokončati z ognjem in mečem je Danilo Lokar prikazal Mussolinijev obisk leta 1942 v Gorici, ki jo je v svojem ognjevitem govoru pri-

merjal z nepokorno Galijo iz rimskih časov. Tu je torej italijanski diktator razkril svoj načrt, po katerem naj bi upornost te dežele pokončali »z ognjem in mečem«:

»In storili bomo kakor Julij Cezar z nepokorno Galijo: požgal je uporne vasi do tal, poklal vse moške ali jih oddal v vojsko, ženske, starce in otroke pa odpeljal v sužnost daleč od doma.« Najbolj pa bralca prevzame pretresljiva črtica Rože za gobavca Borisa Pahorja. V njej je z veliko človeško in umetniško občutljivostjo opisal poslednjo postajo v življenju Lojzeta Bratuža, goriškega skladatelja in pevovodja, ki je umrl za posledicami fašističnega mučenja 16. februarja leta 1937.

Goriško kulturno življenje v drugi polovici 20. stoletja je nadaljevanje bogate tradicije iz preteklosti, vendar v zmanjšanem obsegu, saj je Gorica ostala zaradi novih meja brez širokega zaledja in so se naenkrat pretrgale vezi s pokrajinami, iz katerih so prej dotekale moči za intelektualno in kulturno delo. V politiki in kulturi je kot v Gregorčičevih časih spet prišlo do ločitve med posamezniki in skupinami glede na svetovnonazorsko opredelitev. Pomembno vlogo na kulturnem področju je treba pripisati Mohorjevi družbi, ki ji je med drugim uspelo izpeljati zahtevni načrt Primorskega slovenskega biografskega leksikona. Zanimivo je, da so v Gorici nekatere italijanske ustanove začele posvečati pozornost tudi slovenski kulturi. Tako je npr. Inštitut za socialno in religiozno zgodovino (Istituto di storia sociale e religiosa) izdal zbornik *Cultura slovena nel Goriziano*, v knjigi *Gorizia e il mondo di ieri* pa je Sergio Tavano v začetku devetdesetih let podal pregled slovenske kulturne dejavnosti. Kaj podobnega si v Trstu za zdaj lahko samo želimo. Med pisci, ki so pisali v povojnih letih o Gorici, naj omenimo le nekaj imen: Zora Saksida, Ljubka Šorli, Filibert Benedetič, Janez Povše, Marij Maver, Bruna Pertot, David Bandelj in Saša Vuga. Ta je v noveli *Testenine bivših bojevnikov* v slogu, ki je zanj značilen, prikazal vzdušje ob meji med obema Goricama pred razpadom Jugoslavije: »Patrulja graničarjev se je vzpenjala na Sabotin. Koščeni fantje v šlemih, strojnicah in nožih. Sredi hriba meja. Desno črke, nagomiljene iz belih skal. NAŠ TITO. Levo nič drugačna demonstracija W l'Italia.«

Goriška knjiga ima na koncu še kratkec, a prodoren esej Ivana Žerjala o upodobitvah Gorice skozi stoletja, kakor so jo zabeležili slovenski

umetniki. Avtor jih je skušal umestiti v širši razvoj slovenske umetniške dejavnosti na Goriškem. Med likovnimi prilogami, ki bogatijo knjigo, zasledimo nekatera pomembna imena primorskih slikarjev in arhitektov: od Vena Piona in Zorana Mušiča do Maksa Fabianija in Eda Mihevca, da omenimo samo nekaj vidnejših.

Ob širokem izboru besedil, ki jih je Bratuževa vključila v svojo najnovejšo knjigo, ni mogoče mimo tistih, ki jih je sama odkrila ali pomagala odkriti. Vrsto pomembnih osebnosti, ki jih zasledimo v tej antologiji, je znala rešiti pozabe in nazorno osvetliti. Ob teh manj znanih imenih, ki se pred nami predstavljajo v novi luči, je še množica znanih piscev, ki so prispevali k obogatitvi slovenske kulture, književnosti in znanosti ne samo na Goriškem, temveč tudi v širšem narodnem prostoru. Na koncu naj poudarim, da Goriška knjiga Lojzke Bratuž močno učinkuje s svojo strokovnostjo, širokim poznavanjem vsega ali skoraj vsega, kar je slovensko pero zapisalo o Gorici, predvsem pa z veliko zavzetostjo, ki jo čutimo v njenem pristopu k portretiranju rodnega mesta.

Marija Pirjevec

Vladimir Kos

Umetnik živih palet

*Ob ognju se grel je; da, bil je begunec
in ogenj je žuljaste božal roke.*

*Morda ga lahko le še ogenj presune?
V svetlobo strmi, od spominov drhte.*

*Potem se vzravna, me naravnost pogleda.
V očeh je le žalost in neboječ sij.
Začetek smehljaja na usta mu bleda
nalaga tangenta srca dimenzij.*

*Roke si podava. Le stisk je zgovoren:
saj nimava, tujca, za zvezo besed.
Vsak teden skrivnostna Ljubezen to zmore –
ob nama Umetnik je živih palet.*

Odprto pismo dr. Francetu Bučarju

Spoštovani!

Mladika sicer ni specializirani politični časopis, verjamem pa, da uredništvo scela živi "Primorsko" – torej tudi njeno politično življenje – razpeto od sive davnine v današnji čas in pričakovanje prihodnjega. Zato si dovljujem ad info poslati vam odprto pismo profesorju Bučarju. Zadeva Primorsko in aktualno situacijo – posebej Sporazum o arbitraži, za katerega sem večkrat doslej javno opozoril, da je edina uresničljiva možnost in tudi ustrezna, a pod pogojem, da slovenska vlada v Memorandum (tj. zahtevek) zapiše SAMO IN IZKLJUČNO mednarodnopravno relevantna dejstva/argumente, kakor zahteva 5. točka Sporazuma, to pa je dejansko mednarodnopravno dejstvo nastanka Jugoslavije, njene združitve in razdružitve (1918–1991). Vse drugo so znotrajdržavni, upravni in lokalni fakti. Imeli bi veljavo, če bi drugega ne bilo. Seveda pa državnost in celovitost neke dežele daleč presega vsako lokalno ureditev, vsako pravno vsiljeno mnenje in tudi vsak mednarodni ukrep, ki sloni na zmoti ali na napačnih ali napačno uporabljenih dejstvih.

Precej tega vsebuje pismo profesorju Bučarju, ki seveda ni edino in sploh ne prvo na to temo ...

Lepo Vas pozdravljam

Andrej Lenarčič
poslanec prvega sklica

Spoštovani gospod profesor!

Poslušal sem program TVS3 nocoj ob 20h. Slišal sem Vašo izjavo glede Istre, da to ozemlje ni bilo ne slovensko ne hrvaško, ker je bilo avstrijsko oz. beneško.

Seveda moram kljub zadovoljstvu, ker že marsikatero moja misel na to temo vendarle tako ali drugače najde nekaj prostora na javni sceni, ugotoviti, da to, kar ste izjavili, ni prava resnica, predvsem pa je z vidika slovenske državnosti nedopustna.

Neizpodbitno dejstvo je državnost slovenskih dežel Avstrijskega cesarstva (ustanovljeno 1804-1806 kot nadomestek cesarskega naslova Rimskega cesarja). Prav ustanovitev Avstrijskega cesarstva potem, ko je Habsburška dinastija izgubila zveneči cesarski naslov (ni prinašal vladarskih ingerenc!), razkriva državnost habsburških "Dednih dežel", ki so dejansko vojvodine in krajine, nastale v zgodovinskem procesu na območju slovenske Karantanije in ki so prevzele izvorno karantansko državnost. Vladarsko legitimiteto je dinastija Habsburgovcev pridobila prav na državnosti vojvodin in krajin, ko jih je z vojaško akcijo leta 1278 prevzela v dedno posest. Izvorni vladarski naslov avstrijskih Habsburžanov je bil tako "le" vojvodstvo teh slovenskih

karantanskih dežel. Posebej jih to ni motilo, dokler so to "skromno" vladarsko legitimiteto nadgrajevali z naslovom rimskega cesarja in s tega piedestala z dedovanjskimi in ženitvenimi manevri uspešno zakroževali svoje z vladarskimi – tudi kraljevskimi (Češka, Madžarska, Španija...) – naslovi povezane posesti. A izvorna vladarska legitimiteta je bila "samo" slovenska – karantanska. In Napoleonova ukinitvev Rimskega cesarstva jih je pahnila nazaj na prvo stopnico vladarskih naslovov. Zato so se potrudili in nemudoma ustanovili fiktivno tvorbo Avstrijskega cesarstva, ki je simbolno združevalo omenjene Dedne države in obe Avstriji, Gornjo in Dolnjo, v ničemer pa ni spreminjalo državnostnih atributov teh dežel. Je pa prinašalo cesarski naslov – sedaj Avstrijskega in ne več Rimskega cesarja.

O državnosti Dednih dežel habsburške dinastije (vojvodin in krajin, ki so, kot rečeno, nastale na temelju državnosti slovenske Karantanije) je dokumentov na izbiro. Navajam štiri, ki so najbolj pri roki (in hkrati nekoliko elaboriram zadevo):

1) ARTICLES PRÉLIMINAIRES DE PAIX Château d' Eggenwald, près de Leoben,

29 germinal an V (18 avril 1797) – to je pripravljeni mirovni sporazum (podpis je bil predviden v Ogleju) med Napoleonom in cesarjem Francem, ki

ga sporazum naslavlja: *Sa Majesté l'Empereur, Roi de Hongrie et de Bohême, etc. etc. in našteva njegove Dedne DRŽAVE (ses états héréditaires): S(t)yrie (v originalu manjka črka t), la Carinthie, le Tyrol, la Carniole et le Frioul, ki jih bo vrnil cesarju. Istra je bila tisti čas zasedena od Napoleonovih zaveznikov Benečanov, pa je bila zaradi tega predmet posebnega protokola. Vsekakor dokument najvišjega ranga izpričuje državnost Dednih dežel.*

2) Manifest cesarja Karla z dne 16. oktobra 1918, ki decidirano dovoljuje "deželam Avstrijskega cesarstva", da se svobodno razdružujejo in združujejo. Nedvoumno torej priznava njih državnost in suverenost. O političnem analfabetizmu slovenske "stroke" tedaj in še dandanašnji seveda glasno kriči nadaljevanje tega manifesta. Cesar namreč v nadaljevanju odločno pove, da pa Kraljevine Ogrske ni dovoljeno razkosati. Je torej Kraljevina Ogrska celovita, enotna država. Province/pokrajine nimajo lastne državnosti. Torej famozno "hrvatsko državno pravo", s katerim je Zagreb blefiral in zavajal (še danes), je bil navaden privid brez vsake vsebine. Pred njim so poklekali le državnostno nepismeni slovenski "narodni voditelji"! A resnica je, da so bile subjekt mednarodnega prava samo slovenske dežele, katerih upravljanje je legalno pridobila ljubljanska vlada z uradnim obvestilom dunajski centralni vladi, ki je dejstvo, da Narodni svet v Ljubljani prevzema v svojo suvereno upravo slovenske dežele Primorsko (seveda z Istro!), Kranjsko, slovenski (!) del Koroške in slovenski (!) del Štajerske, sprejela brez ugovora na znanje. To seveda dokazuje državnost in suverene pravice teh dežel oziroma vlade, ki je prevzela državne posle.

Da so v Zagrebu vedeli, da nimajo državnostne legitimacije za manipuliranje s svojimi "kraljevinami", so se spretno "šlepali" na državnosti in suvereniteti slovenskih dežel. Na roko jim je šlo tudi Wilsonovo soglasje, da se hrvaški deli Ogrske priključijo novi državi (in seveda Slovaška Čehom, Sedmograško Romunom). Vendar državnopravno legitimiteto so lahko izvajali le iz državnosti slovenskih dežel (Dalmacija kot del Kraljestva Ilirija in Bosna in Hercegovina kot anektirana s strani Avstrijskega cesarstva, sta posebno poglavje) in zato tisti hip (še) niso (p)kazali svojih aspiracij do Istre (in Medmurja!).

3) Da se neka država ne more združiti z "nedržavo" – torej da se npr. Kraljevina Hrvatska in Kraljevina Slavonija ne bi mogli združiti s Kraljevino Srbijo, marveč bi si take pokrajine brez državnopravne subjektivitete Srbija lahko le priključila, se

je izkazalo na sam dan "ujedinjenja" 1.12.1918 v Beogradu. Vodja delegacije Države SHS, Pribičević, je v svoji adresi izjavil, da se Država SHS združuje s Kraljevino Srbijo. Seveda ga je državno-pravno razgledani, v Franciji šolani regent Aleksander v svojem odgovoru – sprejetju združitvenih želja – takoj popravil z izjavo, da se DEŽELE AVSTRIJSKEGA CESARSTVA združujejo s Kraljevino Srbijo. Država SHS torej ni bila subjekt mednarodnega prava. To so bile le slovenske "dežele" (ki gredo – to menda opazi tudi slep in gluhi – še dandanašnji krepko v nos ondotnim!). Več ni treba povedati. Neizprosno štrli v slovenske ignorantske pravniške in državniške butice resnica, ki jo je znal opaziti in (iz)povedati nek "bizantinec"!!! (Navsezadnje je bil Bizanc imperij/država prvega reda! Neposredno nadaljevanje civilnega dela Rimskega imperija z ambicijo biti tudi cerkveni, za razliko od Rima, cerkvenega nadaljevalca, z ambicijo biti tudi civilni – torej sta Rim in Bizanc zrcalni podobi istega vira.) V Jugoslavijo so se s Kraljevino Srbijo združile in jo ustvarile suverene slovenske dežele Avstrijskega cesarstva, ki so imele natančno določene meje in državnostno osebnost. Kdo vse – Zagreb itd. – se je na ta proces "prišlepal", ni pomembno. Pomembno je, da je 1991 Jugoslavija lahko razpadla SAMO in izključno na tiste suverene dele, iz katerih 1.12.1918 nastala. Kasneje nastale (samo)upravne enote – republike, ki jih v času nastanka države ni bilo oziroma niso bili subjekti mednarodnega prava (RH in Makedonija zagotovo ne) so se lahko le odcepile na podlagi ustave 1974, kar je seveda povezano s številnimi pogoji in seveda brez posebnega dogovora ni mogoče. Razdružitev suverenih (konstitutivnih) delov pa je samoumevna in brezpogojna v polnem obsegu, kar se je manifestiralo že pri avtomatičnem soglasju centralne dunajske vlade ob sporočilu ljubljanske vlade oktobra 1918. Torej vprašanja meje med RS in RH sploh ni. Meja – meddržavna – je od nekdaj bila in je še dandanašnji na terenu označena vse od Kantride do Zavrča.

4) O državnosti slovenskih dežel Avstrijskega cesarstva govori tudi (vojaška) kartografija. V knjigi Miroslav Peterca et al., *Kartografija, Vojnogeografski inštitut Beograd, 1974, beremo na strani 41:*

Za nas su interesantne topografske karte sa šrafama koje je izdao bečki VGI u razmeru 1 : 144 000 (Specijalna karta vojvodstva Štajerske, Koruške i Kranjske, kneževine Gorice i Gradiške, grofije Istre, grada Trsta i Madarskog primorja publikovana 1842, zatim Specijalna karta Kraljevine Dalmacije

izdata 1861–1863. god. i Specijalna karta Kraljevine Madarske izdata 1869–1879. god.) i 1 : 75 000 (Specijalna karta Austrougarske monarhije izdata 1873-1888).

Naslovi kart razkrivajo, da so bile slovenske dežele Avstrijskega cesarstva (primerjaj tudi letnice izdaje!) države, dočim na območju Kraljevine Madžarske ni bilo nobenega drugega subjekta mednarodnega prava. Zato je karta obale med izlivom Rečine (oz. od 1867 naprej inkluzive mesto Reka) in Karlobagom karta "madžarskega Primorja" in ničesar "hrvaškega", ker nič takega nikoli ni obstajalo!

Razen vojaških zadev in matičnih služb je kartografija eden bistvenih "državnih" resorjev. Ker so bile slovenske dežele Avstrijskega cesarstva vedno samoposebiumevno države, je bila v njihovem okviru tudi kartografija – ki je itak bila tedaj izključno vojaška dejavnost. (Mimogrede: o državnosti priča tudi matična služba, ki so jo vodile "vojvodine" suvereno, ne "po pooblastilu"!).

Ker je bila kartografija tudi v Jugoslaviji v temelju vojaška domena, zato avtorji (večina visoki častniki geodetske službe) brez oklevanja povzamejo originalno naslavljanje kart. Naslovi vojaških specialk vojudin in pokneženih grofij Avstrijskega cesarstva tako povedo, kako so se imenovale omenjene slovenske dežele/države: Vojvodina Štajerska, Koroška, Kranjska, ter Primorska (Küstenland), ki je bila iz zgodovinskih/dinastičnih razlogov sestavljena iz suverene kneževine Gorice in Gradiške, avtonomne guvernature Trst in poknežene grofije Istre s kvarnerskimi otoki.

Ker gre za uradno publikacijo vojaške uprave, namenjeno visokošolskemu pouku, je navedke jemati kot relevantni dokaz na nivoju internacionalnega prava.

Tako sem po nekoliko obsežnejšem elaboriranju štirih dokazov izvirne državnosti slovenskih dežel spet na začetku – pri Vaši nenatančni izjavi o tem, čigava je bila Istra.

Naj tudi to nekoliko elaboriram.

Zgodovinsko opredeljuje celovitost Primorske (z Istro) že v karlomanskem obdobju takratna švabska dinastija Andeksov, ki so kot suvereni tega "Vrta Evrope" (tako so ga takrat po Evropi severno od Alp imenovali) privzeli naslov "Meranski" (Meranija – Primorska).

Relevantno je predvsem obdobje, ki se je začelo z dinastijo Habsburg.

Rudolf je za pomoč pri zmagi nad Otokarjem 1278 moral tirolskemu grofu prepustiti Primorsko (in še nekatere posesti). Kasneje so "na krilih cerkvenega Ogleja" svojo civilno oblast poskušali širiti Benečani (zlasti v istrskih mestih, silili so pa tudi v Trst in na Goriško), dokler v času našega Herberštajna ni kranjska vojska pod njegovim poveljstvom beneške ambicije z odločilno zmago pri Meranu – Pazinu dovolj umirila in so Habsburgi znova uveljavili svojo oblast tudi v Meraniji – to je v suvereni kneževini Gorice in Gradiške, avtonomnem mestu Trstu in pokneženi grofiji Istri z otoki. Na ta način se je znova vrnila celovitost Primorske znotraj habsburških Dednih dežel in je trajala vse do razpada habsburške monarhije – oziroma, ker je ni nikoli nihče ukinil – nasprotno, upoštevala sta jo celo oba okupatorja, tako italijanski kot nemški – dejansko še vedno traja ... Velja torej enako, kot za ostale slovenske dežele Avstrijskega cesarstva (ker motrimo zadevo skozi državnostno, ne narodopisno ali etnološko ali folkloristično ali religijsko optiko), da je bila Primorska od Vršiča do vključno otokov v Kvarneru slovenska dežela/država z lastno izvorno državno subjektiviteto, ki izvira iz časov slovenske Karantanije in so si jo z vojaško silo priborili Habsburžani.

Da so se torej 1.12.1918 združile s Kraljevino Srbijo slovenske dežele Primorska (celovita, torej inkluzive Istra), Kranjska, Koroška in Štajerska, je evidentno, kakor je evidentno, da je bila Istra predvsem "slovenska" in ne beneška ali avstrijska. Seveda pa je še bolj evidentno, da nikoli in nikdar, vse do 8. oktobra 1991, niti košček Istre in treh kvarnerskih otokov ni bil pod kakršnokoli upravo (kaj šele del!) kake hrvaške države ali državi podobne tvorbe.

Zločinska ravnanja samozvanih slovenskih oblastnikov, državnikov in strokovnjakov – ne le v času "Demosove vlade", marveč vsaj zadnjih sto let – presegajo domet človekovega razuma. Zavedajoč se vsaj deloma resničnosti, ki seva iz tu naštetih nekaj dejstev, si ob prebiranju "dosežkov Burkina-Fasso tipa" naših dopisnikov Badinterjeve arbitražne komisije (nomen est omen...) in cele vrste drugih "udeleženih v postopku (postopkih)" ni mogoče misliti kaj drugega, kot da gre za še eno v neskončni vrsti "slovenskih blaznosti"! Moledujejo za "pravično mejo", bežijo od mednarodnopravnih kriterijev in zahtevajo nekakšno zunanjo – ali kakšno že – pravičnost, ne opazijo pa, kar jim od vsepovsod štrli naravnost v nos – da ima le Slovenija argumente, ki povsem ustrezajo zahtevi iz točke 5 Sporazuma o

arbitraži. Ta namreč predvideva upoštevanje načel mednarodnega prava.

Seveda je mednarodno pravo izvedeno pravo in ne more biti v nasprotju z nobenim načelom elementarnega prava – torej kljub zvenečemu poimenovanju se nobena odločitev v imenu tega ponosnega in zanosnega “mednarodnega prava” (tudi in še zlasti Badinterjevega tipa!), ki izhaja iz zmote ali se opira na fikcijo ali ignorira razvidna relevantna dejstva, ne sme upoštevati, je v celoti brez vsake veljave. Spričo gore drugačnih državnopravno relevantnih dejstev in argumentov je dobesedno nična. Samo popolni ignoranti ali dobro plačani manipulanti so mogli spregledati, da se je Slovenija tisti trenutek, ko je mednarodna javnost sprejela dejstvo, da Jugoslavija razpada, lahko v enakem obsegu in svojstvu, kot se je v Jugoslavijo združila, tudi razdružila. Hrvaška pa, ki v Jugoslavijo ni vstopila kot subjekt mednarodnega prava, marveč je pridobila z ustavo 1974 kot socialistična jugoslovanska republika le pravico do odcepitve, seveda ne. Lahko se je odcepila, a le na podlagi posebnega dogovora s prizadetimi. Vsekakor pa pod nobenim pogojem v obsegu znotrajjugoslovanske upravne razmejnitve z republiko Slovenijo.

Ker je do secesije tistih delov nekdanje Jugoslavije, ki lastne izvorne državne subjektivitete niso imeli, v odsotnosti dogovora prišlo z vojno, je – če naj se secesijske vojne resnično končajo in nevarna žarišča (Hrvaška, BiH, Vojvodina, Kosovo, Makedonija – v oči bije, da subjekti mednarodnega prava, ki so vstopili v Jugoslavijo, niso žarišča!) pogašijo, je mirovna konferenca, do katere doslej še ni prišlo, neizogibna in nujna, očitno edina pot do miru in stabilnosti območja.

Andrej Lenarčič

PS: Naj dodam, da bi državotvorna politika nemudoma uveljavila regionalizacijo Slovenije z vrnitvijo zgodovinskih slovenskih dežel. Modri slovenski politiki pa bi ves čas skrbno vzdrževali “rešilni čoln” – edino pravo zatočišče slovenstva: Vojvodino Kranjsko v njenih zgodovinskih mejah – za primer, da bi nadaljevanje zgoraj omenjene “slovenske blaznosti” nedržavotvorno sestavljeno, državi podobno tvorbo, razgnalo.

Vladimir Kos

Recept za srce

*Zarja z oranžnim smehljajem
pred soncem prihaja.
Hiše še spijo,
le okna odprejo oči.*

*V vejah, od mraka otrplih,
zavre ringaraja.
Vrabčki so zarje veseli,
ki nežno žari.*

*Z veje na vejo –
drevesu ne najdem imena –
letajo, vriskajo,
s krili se dvigajo v svod.*

*S kakšno lahkoto zaplavajo
prav čez slemena,
s kakšnim veseljem pozdravljajo
zarjin prihod!*

*Kdaj bomo mi jo pozdravljali,
polno svetlobe,
tiste, ki zmeraj je večja
od stare teme.*

*Čudno, kako jo sprejemamo –
skoraj narobe.
Kot da še zmeraj nam manjka
recept za srce.*

Še to

(a le v slogu japonske »tanka« pesmi)

*Kamorkoli grem,
nebo me zmeraj spremlja.
To že peti vem,
da je ta naša zemlja
pol ljubljena resničnost.*

Antena

SLOVENC V PUEBLU

Zgodovinar prof. Matjaž Klemenčič je skupno s Karlom Pugljem podpisal 106 strani debelo knjigo v angleščini *Jim Pugel and other Slovenian Pioneers of Pueblo, Colorado* (Jim Pugel in drugi slovenski pionirji v Pueblu v Koloradu). Ob zgodbi družine Pugelj (Pugel) sta v knjigi popisana nastanek in življenje največje slovenske naselbine na ameriškem Zahodu, v Pueblu v Koloradu (ZDA).

SAMO RESNIK – ODPIRATI OKNA

Pri Društvu 2000 v Ljubljani je izšla nova knjiga pesnika, pisatelja in esejista Sama Resnika (roj. 1962) *Odpirati okna - včeraj, danes in jutri*. Na več kot 250 straneh je zbral in s pripisi posodobil 36 esejev, leposlovnih sestavkov in tudi ostro plemičnih zapisov, ki jih je povečini objavil v nekdanji *Tribuni*, *Reviji 2000* in *Sobotnih prilogah Dela*. Posvečeni so življenjskim, družbenim in intelektualnim izkušnjam dela angažirane generacije, ki je prestopila prag mladosti v času »slovenske pomladi«.

IZBRANO DELO MIRKA JAVORNIKA

Celjska Mohorjeva družba je ob stoletnici rojstva časnikarja, pisatelja in esejista Mirka Javornika (Cerknica, 1909 – Washington, 1986) na 416 straneh izdala knjigo njegovih spisov *Razdalje, Izbrano delo*. Uredil jo je France Pibernik, ki je v knjigi objavil tudi daljšo študijo o Javornikovem pisateljskem delu, ki jo je napisal rajni dr. Tine Debeljak.

Javornik, ki je kot eden izmed vidnih protikomunističnih predstavnikov ob koncu vojne zapustil Jugoslavijo, je vrsto let živel v Trstu, nato pa v Washingtonu. Zaradi političnih izbir in odločnega zagovarjanja neodvisne Slovenije je bil v domovini dolgo zamolčan. Že leta 1944 je pod naslovom *Pero* in čas izdal izbor svojih predvojnih del, leta 1980 pa je v Trstu izdal izbor svojega pisanja iz let 1927-77 v knjigi *Pero in čas II*.

60 let Kmečke zveze

*Ob 60-letnici Kmečke zveze v Trstu je ta stanovska organizacija skupno s tržaško Trgovinsko zbornico in Narodno in študijsko knjižnico izdala 219 strani obsežno, bogato ilustrirano dvojezično knjigo *Srce v prgišču zemlje, Ob 60. obletnici Kmečke zveze. S sodelavci jo je pripravil Boris Pangerc. Z njo so nadgradili podobno publikacijo, ki jo je za 40-letnico KZ pripravil Lucijan Volk, ter obdelali nova poglavja iz preteklosti in sedanjosti zamejskega kmetijstva.**

Jubilej je bil po svoje dvojen, saj sta pred 60 leti v duhu sporov zaradi kominforma istega dne, 15. januarja 1950, nastali tako Kmečka zveza kot vidalijevsko usmerjena Zveza malih posestnikov. Stanovski organizaciji sta se združili leta 1968.

UMRLA ZLATA PIRNAT COGNARD

V Avriju v Franciji je 22. januarja umrla slavistka, literarna zgodovinarica, pisateljica, prevajalka in publicistka Zlata Pirnat Cognard. Rodila se je 10. novembra 1912 na Trsatu pri Reki. V Francijo, kjer je pred vojno študirala sociologijo, se je preselila na začetku druge svetovne vojne in se poročila z Jeanom Cognardom. Napisala je vrsto mladinskih knjig v slovenščini in francoščini, prevedla več slovenskih del v francoščino in do leta 1966 sodelovala pri slovenskih oddajah *Radia Pariz*. Leta 1993 je izdala spomine *Ma Yougoslavie à moi*.

42. DAN EMIGRANTA

V gledališču *Ristori* v Čedadu je bilo 6. januarja tradicionalno osrednje srečanje Slovencev iz videmske pokrajine in njihovih prijateljev, 42. Dan emigranta, ki ga prirejata tamkajšnji pokrajinski vodstvi krovnih organizacij SKGZ in SSO. Letošnja govornica sta bila pisatelj Boris Pahor in mlajši javni delavec iz Terske doline Igor Černo. Pozdravil je tudi čedadski župan *Attilio Vuga*.

V režiji *Marjana Bevka* je nastopilo *Beneško gledališče*, v kulturnem sporu pa so sodelovali še ljudski godci in domači gojenci *Glasbene matice*.

Nagrada za Bernardo Fink

Narodni svet koroških Slovencev in Krščanska kulturna zveza sta na slovesnosti v Celovcu 28. januarja izročila *Tischlerjevo nagrado mezzosopranistki Bernardi Fink*. Svetovno uveljavljena pevka se je sicer rodila v ugledni slovenski družini v Argentini, vendar se je po poroki z diplomatom *Zdravkom Inzkom* iz Sveč srčno zapisala tudi Koroški.

VINKO BRUMEN OB STOLETNICI ROJSTVA

Ob 100-letnici rojstva sta se občina Središče ob Dravi in Zgodovinsko društvo Ormož 5. decembra spomnili filozofa, pedagoga in publicista dr. Vinka Brumna (Šalovci, 1909 – Buenos Aires, 1993).

Najprej je bilo na vrsti odkritje spominske plošče na Brumnovi kapeli v Šalovcih, kjer sta spregovorila predsednik zgodovinskega društva Tone Luskovič in župan Jurij Borko, nato so o Brumnovem življenju in delu predavali zgodovinar Stane Granda, profesor sociologije Bojan Čas in tržaški časnikar ter filozof Martin Breclj. Pevec Marko Fink pa je ob klavirski spremljavi Ivana Vombergarja oblikoval kulturni program.

OBČNA ZBORA PROSVETNIH ZVEZ

Zveza slovenske katoliške prosvete iz Gorice je imela svoj 49. občni zbor 21. januarja v komorni dvorani Kulturnega centra Lojze Bratuž v Gorici. Predsedniško poročilo je prebrala Franka Padovan, ki je bila na koncu tudi potrjena za krmilom organizacije. Tajniško poročilo je imela Irena Ferlat, blagajniškega pa Walter Bandelj. Sledila so poročila enajstih prisotnih včlanjenih društev.

Slovenska prosveta iz Trsta pa je imela redni občni zbor 28. januarja v Peterlinovi dvorani v Trstu. Predsedniško poročilo je podal Marij Maver, nato so poročala včlanjena društva, obnovljen je bil tudi odbor, ki mora obnoviti ožje vodstvo.

UMRL PRAVNIK TONE JELEN

Na Dunaju je 24. januarja umrl koroški pravnik dr. Tone Jelen. Rodil se je 5. decembra 1916. V spomnih Hoja za mavrico, spomini iz temnih dni, ki so izšli leta 2002 pri založbi Drava v Celovcu, je obudil spomine na trpljenje koroških rojakov pod nacizmom in zlasti med drugo svetovno vojno.

85 LET INV

Inštitut za narodnostna vprašanja v Ljubljani je obhajal 85-letnico ustanovitve. Ob tej priložnosti so predstavili 60. številko njegove revije Razprave in gradiva – Treatises and Documents, ki izhaja od leta 1960, zdaj pa je njena odgovorna urednica tržaška raziskovalka dr. Sara Brezigar.

Dr. Zorko Harej nas je zapustil

Po daljšem bolehanju je 30. januarja v tržaški bolnišnici preminil kulturni in družbeni delavec, narodno in versko občutljivi dr. Zorko Harej. Rodil se je 22. decembra 1921 v Dornberku. Oblikoval se je v znamenitem Malem semenišču v Gorici, kjer se je tudi vpisal v bogoslovje, nato pa je prešel na klasično filologijo v Ljubljani in Trstu. Na Tržaškem je nato opravil vso povojno poklicno in družbeno pot. Na Goriško je ostal seveda navezan, zaradi žene iz Žabnic pa je bil doma tudi na Sv. Višarjah in v Kanalski dolini.

Še pred koncem študija (1948) je začel desetletno izkušnjo poučevanja na slovenskih šolah v Trstu (Sv. Jakob, Rojan, nato klasična gimnazija). Od leta 1957 do upokojitve pa je opravljal zelo plodno delo kot urednik dramskih in glasbenih sporedov Radia Trst A.

Njegova velika ljubezen je bila glasba, zlasti zborovsko petje. Bil je skladatelj, od 13. leta dalje pa dirigent številnih zborov – od skupine sošolcev prek dekliškega zbora v domači vasi do vrste posvetnih in cerkvenih zborov. Leta 1963 je bil med ustanovitelji in nato štiri desetletja predsednik ter duša Zveze cerkvenih pevskih zborov v Trstu ter njenih številnih dejavnosti, od poletnih seminarjev do publikacij in skupnih koncertov in revij. Do smrti je bil častni predsednik ZCPZ.

Rajni Zorko Harej je bil tudi ploden publicist in urednik številnih publikacij. Več let je bil tudi podpredsednik upravnega odbora Slovenskega stalnega gledališča.

Od študentskih let je bil dejaven tudi na narodnopolitičnem področju. Kot zagovornik samostojnega slovenskega političnega nastopanja je prišel v vodstvo Slovenske skupnosti. V letih 1970-77 je bil predsednik tržaškega pokrajinskega sveta SSK, v letih 1979-89 pa je bil strankin pokrajinski tajnik. Od prvega deželnega kongresa (1975) je bil s krajšim premorom do leta 1994 član deželnega tajništva SSK.

Dr. Harej je bil za Slovensko skupnost tudi izvoljen za svetovalca Pokrajine Trst. V burnih letih po Osimu in starega volilnega ustroja so se vrstile krize večin in odborov ter predčasne volitve. Tako je bil prvič izvoljen junija 1980, po razpustu pokrajinskega sveta spet leta 1982, nato po podaljšanju mandata ponovno leta 1988 (do predčasnega razpusta, ki so mu sledile volitve junija 1992, ko je bil za SSK izvoljen Ivan Peterlin, a je bil svet spet kmalu razpuščen). Skoraj ves čas je bil tudi pokrajinski odbornik, najprej za kmetijstvo in krajevne uprave ter vprašanja slovenske manjšine, potem za kulturo. Kljub izredno zapletenim, tudi spornim razmeram je dosegel več pomembnih ukrepov v korist Slovencev, rasti kulture in sožitja med Slovenci in Italijani.

GORICA HIRA, NOVA GORICA RASTE

Po uradnih podatkih je 31. julija 2009 goriška občina štela nekaj manj kot 36.000 prebivalcev. V zadnjih desetih letih se je njihovo število znižalo za približno 1.500 enot. Upadanje števila domačega prebivalstva je v omenjenem obdobju ublažila priselitev 1.700 novih občanov, drugače bi bilo v goriški občini 3.200 prebivalcev manj.

V Novi Gorici pa število prebivalcev narašča. Samo mesto jih šteje več kot 13.000, medtem ko živi v Mestni občini Nova Gorica nekaj manj kot 32.000 ljudi. Če upoštevamo dejstvo, da nastaja tik ob severni železniški postaji novo naselje s tremi 11-nadstropnimi nebotičniki in več stanovanjskimi bloki, ni težko predvidevati, da bo v Novi Gorici v teku nekaj let več prebivalcev kot v Gorici.

DUČE SE NIKDAR NE MOTI

Posoški center za zgodovinske in družbene raziskave ter dokumentacijo Leopoldo Gasparini iz Gradišča (www.istitutogasparini.it) je v letu 2009 izdal devet knjig. Po že utečeni navadi je vsako leto vsaj ena, ki običajno izide v sozaložbi Sklada Dorče Sardoč iz Gorice, posvečena spoznavanju slovenske zgodovine. V letu 2009 je tako izšel italijansko pisani življenjepis odv. Avgusta Sfiligoja izpod peresa prof. Majde Sfiligoj, o čemer smo že poročali.

Med ostalimi knjigami posebej pritegne pozornost skoraj 500 strani večjega formata debela knjiga *Il Duce ha sempre ragione, Il fascismo in Provincia di Gorizia e nella Bassa friulana (Duče se nikdar ne moti, Fašizem v goriški pokrajini in spodnji Furlaniji)*. Napisal jo je šolnik in zgodovinar ter plodni publicist, trenutno tudi župan v Krmini Luciano Patat (rojen leta 1950 v Vidmu).

Avtor najprej opisuje nastanek fašističnih skupin na italijanski vzhodni meji, nato podrobno, z datumi, slikami in imeni članov vodstev sintetično predstavlja organizacijo fašistične stranke od začetkov do poletja 1943 v Gorici in ločeno po vseh občinah, tudi slovenskih in narodnostno mešanih, na območjih Krmina, Gradišča, Tržiča, spodnje Furlanije, ki tudi slovenskih občin na Goriškem, ki so takrat spadale pod Italijo, a so danes v Republiki Sloveniji.

Peter Merkù 80-letnik

V Erlangenu v Nemčiji je 26. januarja praznoval svoj 80. rojstni dan naš sodelavec in prijatelj inž. Peter Merkù. Bolezen mu je žal preprečila, da bi ta okrogli jubilej praznoval v krogu svojih najdražjih družinskih članov, vnukov, sorodnikov in prijateljev. Peter Merkù je stopil v krog naših sodelavcev, ko sta z ženo Mirello Urdih pripravila za tisk očetovo knjigo »Okoličanski bataljon«. Leta 2005 pa je pri Mladiki izšla njegova knjiga »Mednarodna diplomacija sprave«, v kateri je temeljito obdelal problem sprave med državami in narodi, ki so preživeli hude mednarodne spore in krvave vojne. Trenutno objavlja na straneh Mladike svoje spomine na življenje v Nemčiji, kamor se je izselil po končanih študijih v Turinu.

TROJEZIČNA GORIŠKA »SPECIALKA«

Znana založba zemljevidov za izletnike in planince Tabacco iz Tavagnacca je objavila novo specialko ali izletniški zemljevid v merilu 1:25.000, ki v italijanščini, slovenščini in furlanščini odlikava Brda na slovenski in italijanski strani meje. Zemljevid št. 54 (Collio – Brda, Gorizia) obsega širše območje od Korade do goriškega Krasa mimo Sabotina in Svete Gore, Krmina, Gradišča in Nove Gorice.

Za furlanske toponime se je založnik naslanjal na Franca Finca, za slovenska imena pa se je obrnil na Vlada Klemšeta, ki je zemljepisnim in ledinskim imenom na Goriškem posvetil že več pomembnih študij.

Založba Tabacco je že pred leti za Slovensko planinsko društvo Trst objavila dvojezični izletniški zemljevid (Trst in okolica z Doberdobskim Krasom – Trieste e dintorni con Carso Isontino), pri zemljevidu št. 41 (Valli del Natisone, Cividale del Friuli) pa je upoštevala tudi slovenska in furlanska krajevna in ledinska imena.

FAŠIZEM IN SLOVENCİ

Dne 14. januarja so v Kulturnem centru Lojze Bratuž v Gorici odprli razstavo *Fašizem in Slovenci – Izbrane podobe*. Gre za pretežni del prikaza, ki ga je pred meseci pripravil Muzej novejšje zgodovine v Ljubljani. V kratkem bo tam izšel tudi bogat katalog oz. zbornik, medtem ko so za Gorico pripravili dvojezično zgibanko.

V Centru Bratuž so na ogled izbrana likovna dela slovenskih internirancev v italijanskih koncentracijskih taboriščih (od akademskih slikarjev do samoukov), fotografije in življenjske zgodbe.

Razstavo je uredil Iztok Durjava, ki je tudi spregovoril ob odprtju, tako kot direktor Muzeja novejšje zgodovine Jože Dežman, zgodovinarica iz Bilj Nataša Nemeč, ki je proučila število primorskih Slovencev, ki so padli kot italijanski vojaki, in ravnateljica Centra Bratuž Franka Žgavec.

Odprtje razstave je obogatil nastop mešanega pevskega zbora Lojze Bratuž pod vodstvom Bogdana Kralja.

Društvo slovenskih izobražencev v novem letu

Prof. Lojzka Bratuž in Marija Pirjevec v DSI (levo); Alenka Puhar, Maja Weiss, Renato Podberšič in Sergij Pahor ob predstavitvi filma o Angeli Vode (desno).

Z redno dejavnostjo v novem letu je Društvo slovenskih izobražencev začelo v ponedeljek, 12. januarja, ko je prof. Marija Pirjevec predstavila Goriško knjigo, ki jo je uredila prof. Lojzka Bratuž, izdali pa sta jo Slovenska matica in Goriška Mohorjeva družba. Naslednji ponedeljek, 19. januarja, so v Peterlinovi dvorani prikazali pretresljiv film

»Angela Vode. Skriti spomin«, za katerega je scenarij napisala Alenka Puhar. Poleg scenaristke sta na pogovoru po predvajanju filma nastopili še režiserka Maja Weiss in zgodovinar Renato Podberšič iz Študijskega centra za narodno spravo v Ljubljani. Zadnji ponedeljek v januarja sta v društvu predavala jamarja Franci Malečkar in Stojan Sancin, ki sta odgovarjala na vprašanje »Je kraško podzemlje zares onesnaženo?«.

Kulturni večeri Društva slovenskih izobražencev se redno odvijajo vsak ponedeljek ob 20.30 v Peterlinovi dvorani.

Sergij Pahor, Stojan Sancin in Franci Malečkar o onesnaženosti Krasa.

UMRL MSGR. ANDREJ KAJŽNIK

Dne 22. novembra je umrl znani koroški duhovnik msgr. Andrej Kajžnik, ki je bil od leta 1988 župnik v Bad Kleinkirchheimu in St. Oswaldu. Rodil se je 3. decembra 1936 v Svatnah, maturiral na Plešivcu in študiral teologijo v Rimu, kjer je bil leta 1962 tudi posvečen. Za leto dni je bil nato kaplan v Dobrli vasi, nakar ga je pot vodila spet v Rim, kjer je doštudiral na Gregoriani. Od leta 1967 je bil Kajžnik v številnih župnijah in je imel več odgovornih služb.

UMRL JE TAVO BURAT

V Bielli v Piemontu, kjer se je rodil leta 1932, je 18. decembra umrl pravnik in šolnik Tavo Burat, uradno: Gustavo Buratti. Bil je navdušen in odločen zagovornik piemonteščine, v kateri je tudi ustvarjal, ter pravic jezikovnih in narodnih skupnosti v Italiji in Evropi. Dolgo je bil tajnik italijanske sekcije Mednarodnega združenja za zaščito ogroženih jezikov in kultur (AIDLCM). Slovenska država mu je za to dragoceno delo leta 2006 podelila odlikovanje.

UMRL JE DUHOVNIK VOJKO MAKUC

Redke vrste slovenskih duhovnikov v Italiji so se 18. januarja še razredčile. V goriški bolnišnici je zaradi možganske kapi preminil župnik iz Sovodenj Vojko Makuc. Rodil se je 2. marca 1947 v Gorici. Študiral je v Gorici in Vidmu ter bil leta 1978 posvečen v duhovnika. Služboval je v Zgoniku, nato v Pevmi in Štmavru, kjer je ostal najdlje in od koder je začasnoupravljal tudi Podgoro, od leta 2004 pa je bil v Sovodnjah.

Poročilo o delu knjižnice v letu 2009

Inventarizacija

Leta 2009 je bilo v Knjižnici Dušana Černeta inventariziranih 300 knjižnih enot, in sicer knjig, brošur in periodičnega tiska. Ob koncu leta je bilo v knjižnici inventariziranih 13.700 knjižnih enot.

Nadaljevali smo tudi inventarizacijo drobnega tiska, predvsem zdomskega, ki predstavlja zelo važen fond pri spoznavanju in raziskovanju delovanja slovenskih društev in ustanov po svetu. S tem delom bomo nadaljevali tudi v bodoče in upamo, da nam bodo naši dobrotniki še naprej naklonjeni in nam pomagali pri tem delu. Tako smo v prejšnjem letu inventarizirali 287 enot drobnega tiska, ki sedaj obsega lepo število 3.100 enot.

Katalogizacija

Katalogizacijo knjig in periodičnega tiska smo nadaljevali tudi v letu 2009. V centralni knjižni katalog je bilo vloženih 218 knjižnih listkov, v katalog Slovenskega zdomskega tiska pa 93 knjižnih listkov. V centralnem katalogu je sedaj 11.224 listkov, v zdomskem pa 3.392 listkov.

Izpopolnjevanje knjižnega gradiva

Tudi v preteklem letu smo posvetili veliko skrb izpopolnjevanju knjižnega gradiva, predvsem slovenskega zdomskega tiska, ki je naša prioriteta naloga. Sedaj v knjižnici pripravljamo publikacijo, ki bo podrobno opisala kulturno, predvsem gledališko dejavnost slovenskega življa, ki se je med obema svetovnjima vojnama izselil iz Slovenije, in predvsem iz naših krajev, to je Primorcev, Tržačanov, Goričanov in Beneških Slovencev. Ti izseljenci so v Argentini razvili veliko kulturno delovanje, izdajali so svoje časopise, gradili slovenske domove ter ustanavljali tudi podporna društva. V želji, da bi bila naša nova publikacija čimbolj popolna, smo navezali stike s starejšimi slovenskimi izseljenci v Argentini. Nekateri so se zelo radi odzvali našemu pozivu in nam z veseljem ponudili svojo pomoč. Med te dobrotnike spada tudi gospod Carlos César Bizai (Bizaj) iz mesta Entre Ríos (v istoimenski argentinski provinci, severno od province Buenos

Aires), ki je sedaj častni konzul Republike Slovenije v Argentini. Gospod Bizai, ki se je rodil slovenskim staršem v Argentini, je v svojih raziskavah o priseljevanju Slovencev v Argentino odkril več novih podatkov, ki so nadvse zanimivi in prikazujejo trdo in burno življenje slovenskih izseljencev. V svojih raziskavah je med drugim odkril, kako so njegovi predniki skupaj z italijanskimi in švičarskimi kolonisti ustanovili vas San Benito. Stike, ki smo jih vzpostavili z gospodom Bizajem, so že obrodili nove sadove. Iz Argentine smo prejeli zavitek knjižnega gradiva, ki ga je gospod Bizai poklonil naši knjižnici. V zavitku so bile tri knjige, ki jih je v kastiljščini napisal Bizai, in sicer: *Crónica de una familia eslovena en Entre Ríos*, *La inmigración eslovena en Entre Ríos*. *Primera inmigración: años 1879 a 1888*; *Segunda inmigración: años 1926 a 1936 in Historia de la iglesia de San Benito, fundadora de una colonia de inmigrantes friulanos, eslovenos y suizos franceses*. V poštni pošiljki je bilo tudi šest števil glasila *Boletín informativo*, ki ga izdaja Slovensko društvo Triglav v Entre Ríos, ter zgbanka *La inmigración eslovena en Argentina*, ki jo je sestavil in napisal Bojan Grobovšek. Gospodu Bizaju se je knjižnica oddolžila s pošiljko knjig, ki obravnavajo življenje in delovanje slovenske skupnosti v Italiji. To željo je gospod Bizai izrazil, ker ga zelo zanima delovanje slovenskega življa v Italiji. Knjižnica mu je poslala sledeče knjige: *1300 primorskih priimkov* (Pavle Merkù, Trst 2004), *Slovenska krajevna imena v Italiji / Toponimi sloveni in Italia* (Pavle Merkù, Trst 1999), *Slovinci v Italiji po drugi svetovni vojni* (Janko Jeri et. al., Trst 1975) in *Primorski učitelji 1914-1941* (Minka Lavrenčič Pahor, Trst 1994).

Likovni arhiv

Konec lanskega leta smo v knjižnici ustanovili novo sekcijo. Cilj te sekcije je proučevanje zgodovine primorskih in zdomskih likovnikov. Ideja o ustanovitvi likovnega oddelka pri Knjižnici Dušana Černeta v Trstu se je porodila, ko je slovenski tržaški slikar Edi Žerjal poklonil knjižnici svoj bogat likovni arhiv. Odbor knjižnice je z veseljem

osvojil idejo in pooblastil gospoda Žerjala, da sprejme vodstvo novoustanovljenega odseka.

Vezava

Intenzivno smo se posvetili tudi vezavi našega bogatega knjižnega fonda, da je tako bolj dostopen našim bralcem. Prednost pri vezavi pa imajo periodične publikacije, ker so nekatere starejše v slabem stanju.

Izposoja

V preteklem letu je bilo izposojenih nekaj nad 100 letnikov raznih časopisov in periodičnih izdaj. Izposojenih je bilo tudi 66 knjižnih izdaj.

Novice

V letu 2009 je bilo v reviji Mladika objavljenih 7 števil Novic, v katerih objavljamo delovanje in

načrte Knjižnice Dušana Černeta. Z objavljanjem novic bomo nadaljevali tudi v prihodnje.

Knjižne izdaje

Kot smo že prej omenili, je v zaključni fazi priprava publikacije, ki bo popisala kulturno, predvsem gledališko dejavnost slovenskih izseljencev, ki so se naselili v Argentino med obema svetovnjima vojnoma.

V delu je tudi bibliografija slovenskega tiska, ki je izhajal v raznih evropskih državah po drugi svetovni vojni. Delo je že precej napredovalo in upamo, da bo publikacija zagledala luč sveta še v tem letu.

V pripravi je tudi bibliografija slovenskega tiska, ki je izhajal in ki še izhaja v Avstraliji.

V načrtu pa imamo delo, ki naj bi prikazalo gledališko delovanje slovenskih društev v Kanadi.

Ocene

KNJIGE

BRADEŠKO MARJAN PRIVLAČNA SLOVENIJA Ljubljana, Kmečki glas, 2009

»Slovenija ima mnogo lepot«, pravi v uvodu avtor te foto monografije. Le te je okusil tudi sam, saj je kot ljubitelj slovenske narave, pohodnik, planinec in celo sourednik Planinskega vestnika prehodil skoraj vse dele naše ne male države. Opazoval je, gledal, fotografiral in se pogovarjal z domačini. Kar mu je ostalo lepega v spominu, je tudi zapisal; predvsem pa je v knjigi posredoval veliko število svojih fotografij, ki jih je izbral iz številne zaloge posnetkov. Te fotografije so zopet drugačne, kot jih najdemo v dosedanjih knjigah, saj jih je pripravil drug avtor, ki gleda svojo okolico z drugačnimi očmi, predvsem pa z drugačnim razmišljanjem.

Svojo pot je razdelil na 30 poglavij, 30 pokrajin, ki si sledijo kot »nova slovenska planinska pot«. Pričenja v Slovenski Istri, deželi rdečega ruja in domovini vinske trte refošk. Brkini so bili nekoč prazen in pust svet, danes pa je

oživljen, kjer je znano brkinsko žganje. Na Krasu je znano vino teran in tudi brez kraške burje ne bi bilo pršuta. Na robu Trnovskega gozda se rodi burja, ki prebivalcem Vipavske doline zagreni mnogo dni v letu. V porečju Idrijce je svet mračnih grap in igrivih voda; tu so doma idrijske čipke. V sončnih Goriških Brdih zori poleg češenj tudi drugo sadje. Na Tolminskem in Kobariškem se deroče vode izteka jo v najlepšo evropsko reko Sočo; tod lahko srečamo še veliko spominov na grozote prve svetovne vojne. Koritnica in Moznica tečeta v svetu pod kamniti stenami dvatisočakov; malo višje, v Trenti lahko vidimo alpsko cvetje v naravnem okolju pa tudi v botaničnem vrtu. Nad Gorenjsko se dvigujejo naši najvišji vrhovi, Bohinja pa si brez našega največjega jezera in znamenitih kozolcev res ne moremo predstavljati. Ratitovec je najvišja gora v okolici Škofje Loke; v tem mestu vsako leto prirejajo tudi znameniti škofjeloški pasijon. V Zadreci dolini stoji največja gornjegrajska cerkev na Slovenskem; tod pa lahko dobimo izredno dobre domače mesne izdelke. Iz Solčave lahko pridemo v Logarsko dolino, naš največkrat opevan planinski svet. Pod Peco »še vedno« domuje kralj Matjaž,

pod Paškim Kozjakom in Konjiško goro pa je skritih mnogo zgodovinskih spomenikov. Pohorje je pokrito z bogatimi smrekovimi gozdovi in številnimi jezeri. Povsod v Slovenskih goricah se vidi zelo daleč, na Goričkem pa so številni srednjeveški gradovi. Tudi v daljnih Lendavskih goricah lahko najdemo Plečnikove stvaritve. Pod Dončko goro in Halozami so številni zdravilni vrelci, med zasanjanimi griči na Kozjanskem in Bizeljskem stoji v Olimju znameniti samostan. Na južnih obronkih Zasavja stojijo številne cerkvice, med Krko in Gorjanci pa je dežela slovenskega cvička. V Beli krajini je vse belo, od brez do oblačil narodnih noš, v Zgornji kolpski dolini pa je vse zeleno. V Ribniški dolini izdelujejo suho robo, ki so jo nekoč prodajali po širnem svetu, na Bloški planoti pa so se nekoč rodili slovenski smučarji. V Polhograjski dolini je močno razvito čebelarstvo; tu so prvič našli drugo slovensko zaščiteno rožo, Blagajev volčin, na Ljubljanskem barju pa so pred več tisoč leti prebivali mostiščarji.

Ta knjiga je »Slovenija v malem«. Sprehodite se po njej in zaželeli si boste sprehoditi se tudi po pravi Sloveniji.

Ciril Velkovrh

za smeh in dobro voljo

Osem je že, ti pa še v postelji. Kaj pa vendar misliš?

Ali je danes praznik?

Kakšen praznik, delovnik je, zato pa vpijem!

Delovnik je zato, da se dela, ne pa vpije!

. . .

Le kam bi prišli, če bi vsi tako govorili kot ti.

Do soglasja.

Ne bi hotel biti v vaši koži ...

Zakaj pa ne?

Ker bi mi bila premajhna.

. . .

Kateri mesem ima osemindvajset dni?

Vsak. Nekateri celo več.

. . .

Svetuj mi, kaj naj kupim ženi za rojstni dan.

Najbolje bo, če jo boš kar vprašal, kaj si želi.

Toliko denarja pa spet nimam.

. . .

Gospa Meta, mi lahko vrnete puščico? Padla mi je na vaš vrt.

Seveda, Tonček. Kje pa je?

V vaši papigi ...

. . .

Učiteljica glasbe sprašuje prvošolčke: Janezek, kaj je tvoj očka po poklicu?

Skladatelj!

Učiteljica se veselo nasmehne: Res? To pa je lepo.

Janezek: Ja, ja! Drva sklada!

V tovarniški kantini se je mlad uslužbenec pritoževal nad preveč zapečenim zrezkom.

»Dragi gospodič,« je rekel kuhar, »jaz sem zrezke pekel že, ko so vas še dojili.«

»In zakaj jih servirate šele sedaj?«

. . .

Turistka vpraša taksista:

- Ali mi lahko opišete najkrajšo pot do železniške postaje?

- Ne morem, ker sem taksist.

. . .

Slon in miška sta prečkala reko preko mostu. Toda ko sta bila na sredini mostu, se je ta zrušil in oba sta pristala v reki.

»Pa sem ti rekla, da pojdiva preko mostu posamezno!« je bila miška jezna na slona.

. . .

Alpski vodič: »Zdaj gremo po zelo nevarni poti, kjer so že mnogi zdrsnili v prepad. Zato prosim, da mi vodenje plačate vnaprej!«

. . .

Fantje, ne morete si misliti, kakšne strašne sanje sem imel nocoj. Sanjalo se mi je, da me je gostilničar vrgel iz gostilne. In ko sem se zbudil, sem še vedno ležal pred gostilno.

. . .

Pišem spomine. Delo mi gre dobro od rok.

Pa si že prišel do tistega dne, ko sem ti posodil denar?

Policista Bogdan in Miro gresta v kino. Med predstavo reče Bogdan:

- Stavim tisočaka, da se bo tale šofer zaletel v drevo!

- Strinjam se. Toda jaz stavim s teboj, da se ne bo zaletel, mu odvrne Miro.

Voznik se zaleti, po filmski predstavi pa reče Bogdan:

- Veš Miro, nič ne bo s stavo. Prevaral sem te, saj sem film že gledal.

- Jaz tudi, pa si nisem mislil, da se bo igralec dvakrat zaletel v isto drevo. Mislim sem, da bo drugič previdnejši.

. . .

- Jože, ga boš en kozarček?

- Zakaj pa?

- Da boš imel vsaj nekaj v glavi.

. . .

- Dve skupini cestnih gradbenih delavcev kopljeta dvesto metrov dolg jarek. Vsaka skupina začne na svojem koncu. Prva začne ob šestih in izkoplje tri metre na uro, druga pa prične ob pol sedmih in izkoplje štiri metre na uro. Kdaj in kje se bosta skupini srečali?

- Ob osmih v bifeju.

. . .

- Kako policist zmanjša prometno zmedo na križišču?

- Odide s križišča na malico!

CENE MLADIKE V LETU 2010

Posamezna številka 4,00 €. Naročnina po navadni pošti za vse države 30,00 €. Po letalski pošti: Evropa 50,00 €; Amerika 60,00 €; Avstralija 65,00 €.

Na razpolago pri M

23,00 €

LITERARNI PRVENEK

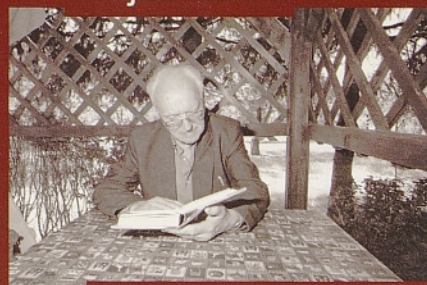
Vilma Purič
BURJIN ČAS

Roman o ljubezni in vojni
na obronkih Krasa.

DRUGA
IZDAJA

35,00 €

Alojz Rebula

Biografia per immagini
a cura di

Biografija v slikah
uredila

Alice Zen

Alice Zen

**ALOJZ
REBULA**

Biografija v slikah

Dvojezična monografija v slikah o
pisatelju Alojzu Rebuli s prispevki
osemindedvajsetih avtorjev

Marica Nadlišek Bartol

AMERIKA
in druge zgodbe o mojih otrocih

18,00 €

Marica Nadlišek Bartol
AMERIKA

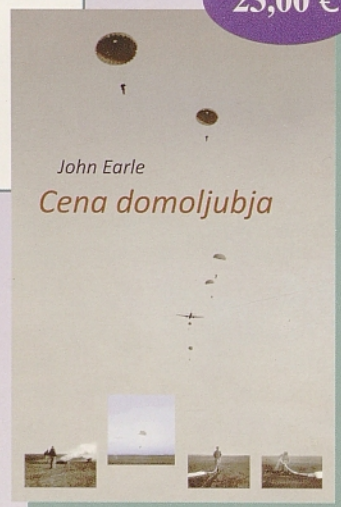
In druge zgodbe o mojih
otrocih

Kako so preživljali svoje
otročvo pri Svetem Ivanu Mašenka,
Vladimir, Branko, Ksenija in Nenad.

John Earle
CENA DOMOLJUBJA

Junaška in tragična
zgodba primorskih
padalcev v knjigi
angleškega avtorja.

23,00 €

John Earle

Cena domoljubja

Mzaložba
MLADIKA